2. ÜNİTE

TEFSİR İLMİ VE KAVRAMLARI

Hazırlık Soruları

- Tefsir kelimesinden ne anlıyoruz?
- Tefsir, tevil, meal ve tercüme kelimelerinin anlamlarını ve birbirinden farklılıklarını sizce nedir?
- Hucurât suresinin 10-12 ayetleri hangi konulardan bahsetmektedir?
- Zan ne demektir?
- Hurûf-i mukattaa nedir?

1. Tefsir İlminin Tanımı ve Amaçları

YORUMLAYALIM

"Ey insanlar! İşte size Rabbinizden bir öğüt, kalplere bir şifa ve inananlar için yol gösterici bir rehber ve rahmet kaynağı olan Kur'an geldi."

(Yûnus suresi, 57. ayet)

Yukarıdaki ayeti okuyarak ayetin anlamını yorumlayınız.

Tefsir, Kur'an ayetlerinin okunuşlarını, manalarını ve taşıdıkları hükümleri inceleyen ve bununla ilgili usul ve teknikler ortaya koyan ilimdir.

O, Kur'an-ı Kerim'i Allah'ın (c.c.) muradına uygun bir şekilde anlaşılmasını hedefler ve buna yönelik yöntem ve teknikler ortaya koyar. Tefsir, hadis ve fıkıh gibi ilimlere zemin hazırladığından, ilimler arasında özel bir konuma sahiptir. Tefsir ilmi ile uğraşan, özellikle Kur'an'ı tefsir eden kimseye müfessir denir. Tefsir tarihi ise başlangıçtan günümüze kadar Kur'an'ı anlama konusunda yapılan çalışmaları, belirli bir disiplin anlayışı içinde ele alan ilim dalıdır.

Kur'an-ı Kerim insanlığa şifa, rehber ve rahmet kaynağı olmak üzere[1] Yüce Allah tarafından Hz. Muhammed'e (s.a.v.) indirilmiş son kitaptır. İnsanların dünya ve ahiret mutluluğunu gaye edinen Kur'an, itikadi, ahlaki ve hukuki alanlarda insanlığa yol gösteren bilgi ve ölçüler sunar. Müslümanlar dinlerini, hayatın anlam ve amacını, nasıl yaşamaları gerektiğini öncelikle ondan öğrenirler. Böylece duygu ve düşüncelerini, söz ve davranışlarını geliştirme imkânı bulurlar. Bu nedenle Kur'an'ın tefsirine her zaman ihtiyaç duyulmuştur. Tefsire ihtiyacın sebeplerini şöyle sıralayabiliriz:

ARAŞTIRALIM

Kur'an'da mecaz, kinaye, teşbih gibi edebi sanatlar içeren birer ayet araştırınız.

Kur'an'ın ilk tefsir edeni, Kur'an'ın kendisidir. Peygamberimiz (s.a.v.) de risalet görevinin bir gereği olarak açıklanmaya ihtiyaç duyulan bazı ayetlerini tefsir etmiştir. Onun ahirete irtihal etmesi, ardından İslam'ın daha geniş bir coğrafyaya yayılması ve yeni birtakım meselelerin ortaya çıkması Müslümanları Kur'an'ı tefsir etmeye yöneltmiştir.

Ayetlerin doğru anlaşılması için, içinde geçen kelime ve kavramların incelenmesi gerekir.

"O (Allah), gökleri ve yeri örneksiz yaratandır..."

(Bakara suresi, 117. ayet)

Kur'an'da mecaz, kinaye, teşbih gibi edebi sanatlar bulunur. Bu sanatları kavranması için tefsire ihtiyaç vardır.

Kur'an-ı Kerim'de güneş, ay gibi gök cisimlerinin durumları,[2] göklerin ve yerin yaratılması, kâinatın işleyişi, dünyanın düzeni gibi hususları bildiren ayetler, farklı bilimsel alanlardan istifade edilerek tefsir edilir.

Kur'an'ın evrensel mesajı, tefsir sayesinde anlaşılabilir. Bunun için Kur'an günümüzde pek çok dile çevrilmiştir.

Tefsir ilminin amacı, Kur'an-ı Kerim ayetlerinin mana ve maksatlarını açıklayarak Kur'an'ın anlaşılmasına yardımcı olmak ve insanlığa bu ilahi mesajı tanıtmaktır. Bir ayeti tefsir ederken o ayetin indiği dönemi ve inişine sebep olan soru veya olayı bilmek, ilgili diğer ayetleri göz önünde bulundurmak gerekir.

1 bk. Yûnus suresi, 57. ayet.
2 bk. Enbiyâ suresi, 30. ayet.

İnsanı diğer varlıklardan ayıran özelliklerin başında, onun vahye muhatap olması gelir. Çünkü insan algıladığı şeyler üzerinde düşünme yeteneğine sahiptir. Yüce Allah'ın mesajlarını insana iletmesinin sebebi de budur.

Kur'an insana rehberlik eder ve onu doğruya yönlendirir. Bu yönlendirme, Kur'an'ın doğru anlaşılmasına ve yaşanılan çağla ilişkisinin doğru kurulmasına bağlıdır. Bunun için öncelikle Kur'an'ın insan hayatındaki rolünün kavranması ve Kur'an'la insan arasında sağlıklı ve canlı bir ilişkinin kurulabilmesi gerekir. Tefsir bu amacın gerçekleşmesini sağlamaya çalışan ilimdir. Kur'an, indirildiğinden bu yana insanlık tarihinin en fazla okunan ve yorumlanan kitabıdır.[3] Yüce Allah, bu kitabı daha iyi anlaşılsın diye elçisi Hz. Muhammed (s.a.v.) ve onun mensup olduğu kavmin diliyle göndermiştir. Diğer peygamberler de kendi kavimlerinin diliyle vahiy almıştır. Nitekim ayette **"Biz her peygamberi ancak kendi kavminin dili ile gönderdik ki onlara iyice anlatabilsin..."**[4] buyurulur.

Her insan Allah'ın (c.c.) kitabını indirildiği dilden okumak ve anlamak imkânına sahip olmayabilir. Bundan dolayı Kur'an, Arapçayı bilmeyenler için farklı dillere çevrilmiş ve tefsirleri yazılmıştır. Çeviriler Kur'an'ın doğru bir şekilde anlaşılmasında tek başına yeterli değildir. Kur'an, lafzı ve anlam derinliğiyle eşsiz bir kitaptır. Onun anlamının ve edebî inceliklerinin çeviriye aktarılması mümkün olmadığından tefsiri yapılmalıdır. Tefsir de Allah'ın (c.c.) vahiyle gelen sözlerini daha iyi anlamamıza yardımcı olur. Allah'ın (c.c.) ilmi o kadar geniştir ki, biz ancak O'nun Kur'an'da olan sözlerini anlamakla ve uygulamakla sorumluyuz. Şu ayet O'nun ilminin sınırsızlığını anlatır: **"De ki, Rabbimin sözlerini (bilgisini) yazmak için denizler mürekkep olsa hatta bir o kadar da eklense denizler tükenir, Rabbimin sözleri yine tükenmez."**[5]

Kur'an'ı anlamada, onun ilke ve yöntemlerine bağlı kalmak, ayetlerin gerçek anlamlarına ulaşabilmek açısından çok önemlidir.Tefsir ilmi oluşturduğu alt disiplinlerle Kur'an'ı her yönüyle derinlemesine inceler, Kur'an üslubunun niteliklerini açıklar. Kelimelerin ve terkiplerin hakiki, mecazi ve kinayeli manalarını, işaretlerini, delaletlerini gösterir. Kur'an lafızlarını sınıflar ve inceler. Anlam yönünden kapalı lafızlara açıklık getirir, kıssalara ve olaylara dair bilgiler verir, Kur'an'daki Arapça olmayan kelimeleri ve eş anlamlı ifadeleri inceler, ayetlerin indiriliş sebeplerini, nâsih ve mensûhunu açıklar. Böylece Tefsir ilmi, Kur'an ayetlerinin doğru anlaşılmasında önemli bir görev yerine getirir.

NOT EDELİM

"De ki, Rabbimin sözlerini (bilgisini) yazmak için denizler mürekkep olsa hatta bir o kadar da eklense, denizler tükenir, Rabbimin sözleri (ilmi) yine tükenmez."
(Kehf suresi, 109. ayet)

NOT EDELİM

"Ey insanlar! Şüphe yok ki, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık..."
(Hucurât suresi, 13. ayet)

3 Muhammed Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, s. 23.
4 İbrâhîm suresi, 4. ayet.
5 Kehf suresi, 109. ayet.

Kur'an, ayetleri üzerinde derinlemesine düşünmemizi ister.[6] Bu tür tavsiyeler; Kur'an'ın açıklanıp yorumlanması gereken bir kitap olduğunu göstermektedir. Bu nedenledir ki Hz. Peygamberle başlayan tefsir faaliyeti onun vefatı sonrasında da devam etmiş ve günümüze kadar gelmiştir.

Sahabe, Kur'an ayetlerini kendi dillerinde olduğu için kolayca anlıyorlardı. Ayrıca onlar ayetlerin iniş sebeplerini de biliyorlardı. Bazen gelen ayetlerde anlamadıkları bir şey olursa Hz. Peygamber'e soruyor ve ondan öğreniyorlardı. Hz. Peygamber'in vefatından sonra Kur'an ayetlerinin tefsir edilmesi çalışmalarına devam edildi. Çünkü İslam hızla yayılmaktaydı ve yeni Müslüman olan toplumlar Kur'an'ın indirildiği dili bilmiyorlardı. Ayrıca bu insanların ayetleri doğru anlamaları için vahyin geldiği ortamı ve ayetlerin iniş sebeplerini de bilmeleri gerekiyordu. Bu süreç içerisinde tefsir ilmi daha kapsamlı ve uzmanlık gerektiren bir ilim dalına dönüştü.

Her ilim dalının olduğu gibi Tefsir ilminin de kendine özgü kavramları vardır. Tefsîr, te'vîl, tercüme ve meal bu ilmin temel kavramlarıdır.

BİLGİ KUTUSU

Tefsir ile Tevilin Farkları

Tefsir ve tevil kavramları arasında bazı anlam farklılıkları mevcuttur. Bu farklılıkları şöyle sıralamak mümkündür:

1. Tefsir, Hz. Peygamber ve sahabeden geldiği için kesinlik arz eder; ancak tevil herhangi bir karîneden (delilden) dolayı lafzın muhtemel manalarından birisini tercih etmek anlamı taşıdığı için katiyet (kesinlik) ifade etmez. Çünkü kaynağı itibariyle tefsir tevkifî/ilahi beyanlara, tevil bireysel ictihâtlara dayalıdır.
2. Tefsir, genellikle ayetlerin lafızlarında, tevil ise manalarında görülür. Başka bir ifadeyle tefsir lafzın gerçek anlamını ve konusunu beyan ederken, tevil lafızlarda kastedilen anlamları ortaya koyar.
3. Tefsirde hakikate delalet ettiği için ekseriyetle tek bir anlam, tevilde ise yoruma müsait olması nedeniyle birden çok anlam söz konusudur.
4. Tefsir hakikat yoluyla lafızların zahirî manalarını, tevil ise onların içsel anlamlarını ortaya çıkarmaktadır.

Yapılan tanımlarda her ne kadar tefsirle tevil arasında birtakım farklılıklar gözetilmiş ise de günümüzde tevil yerine de tefsir kavramı kullanılmaktadır.

(bk. Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, C 1, s. 20; İsmail Cerrahoğlu, Tefsir Usulü, s. 214-215)

6 bk. Muhammed suresi, 24. ayet.

2. Tefsir İlminin Temel Kavramları

2.1. Tefsir

Tefsir kelimesi, fe-se-re kökünden tef'îl kalıbında türetilmiş bir isimdir. Bu kelime sözlükte "hastalığı teşhis için idrara bakmak, bir şeyi beyan etmek, açıklamak, izhar etmek, üzeri kapalı bir şeyi açmak, aydınlatmak ve keşfetmek" gibi anlamlara gelir.[7] Bir ilim dalı olarak tefsir, Kur'an ayetlerinin okunuşlarını, manalarını ve delalet ettikleri hükümleri inceleyen ilimdir.[8]

2.2. Tevil

Tevil kelimesi, Arapça *evl* kökünden türemiştir. Sözlükte, "bir şeyi aslına, varacağı yere ve kaynağına döndürmek" demektir. Terim olarak ise "Bir ayetin muhtemel anlamlarından birini tercih ederek ona göre tefsir etmektir."[9] Te'vîl, ayetin mana çerçevesi içinde yapılan en geniş faaliyettir. Tefsir ve tevil, başlangıçta aynı anlamda birbirinin yerine kullanılmaktaydı. Nitekim İmam Mâturîdî (ö. 944) tevili tefsir anlamında kullanarak tefsirine Tevilâtu'l-Kur'an adını vermiştir. Tefsir ve tevil zamanla farklı iki kavrama dönüşmüştür. Müfessir, tefsir veya tevil yaparken belirli usul ve kaidelere uyar.

Tevil bir tercih, bir istinbat olduğundan içtihadî bir etkinliktir. Bu nedenle tevil bir sebep veya bir delilden dolayı bir ayetin zahirî Mealinın dışında "Kur'an ve Sünnete uygun bir şekilde olmak üzere yorumlanması" anlamında da kullanılır. Müşkil ayetlerin telifi ve müteşâbih ayetlerin açıklığa kavuşturulması gibi durumlarda tevile gidilir. Bu yapılırken Yüce Allah'ın ayette kastettiği maksadın dışına taşmamak esastır.

Tevil yaparken şu şartlar göz önünde bulundurulur:

1. Tevile gidilen mana, ayetin delalet ettiği manalardan olmalıdır.
2. Tevile gidilen mana hiç bir ayete ters düşmemelidir.
3. Tevile gidilen mana, şer'i bir delile dayanmalıdır.[10]

Ayetler tefsir veya tevil edilirken, ilgili usul ve kurallara uyulmalı, zorlama veya rastgele tevillere gidilmemelidir.

YORUMLAYALIM

"De ki, Rabbimin sözlerini yazmak için denizler mürekkep olsa hatta bir o kadar da eklense, denizler tükenir, Rabbimin sözleri yine tükenmez."
(Kehf suresi, 109. ayet)

Yukarıdaki ayeti okuyunuz ve Kur'an'ın tefsiri açısından yorumlayınız.

BİLGİ KUTUSU

Bir müfessirde bulunması gereken bazı özellikler şu şekilde sıralanabilir:

1. Arap dilini çok iyi bilmek.
2. Kur'an ilimlerine vakıf olmak.
3. Kur'an'ın geneline hakim olmak.
4. Hz. Peygamber'in sünnetini iyi bilmek.
5. Nüzul ortamını ve nüzul sebeplerini bilmek.
6. Dini ilimlerin yanı sıra sosyoloji, psikoloji, tarih gibi ilimlerin verilerinden haberdar olmak.
7. Sahabe ve tâbiin görüşlerini bilmek.

(Abdülhamit Birışık, "Müfessir", DİA, C 31, s. 499)

7 İbn Manzûr, Lisânu'l-Arab, C 4, s. 367.
8 Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, C 1, s. 20.
9 İbn Manzûr, Lisânu'l-Arab, C 11, s. 32-33.
10 Muhammed Ebu Zehra, Usûlü'l-Fıkh, s. 135.

2.3. Meal ve Tercüme

Meal, *evl* kökünden türetilmiş bir kelime olup[11] bir sözün anlamını yaklaşık olarak tercüme etmektir. Terim olarak ise Kur'an-ı Kerim'in kısa açıklamalarla bir başka dile çevrilmesidir.

Tercüme, sözlükte "bir sözü bir dilden başka bir dile çevirmek, nakletmek" anlamına gelir. Terim olarak tercüme, bir sözün başka bir dildeki karşılığını bularak Mealini o dile aktarmaktır. Tercüme yapan kişiye ise tercüman veya mütercim denir.[12]

Tercüme de ikiye ayrılır. Bunlar lafzi tercüme ve manevi tercümedir. Lafzi tercüme, bir metnin bütün özellikleriyle başka bir dile aynen tercüme edilmesidir. Buna harfî tercüme de denir. Manevi tercüme ise metnin sadece mealinin başka bir dile aktarılmasıdır. Buna tefsirî tercüme de denir. Hangi tarzı tercih ederse etsin mütercimin asıl metnin anlam ve gayesine bağlı kalması ve her iki dilin özelliklerini iyi bilmesi gerekir.

Kur'an'ı bütün incelikleriyle, mealiyle ve maksadıyla bir başka dile tercüme etmek mümkün değildir. Bu nedenle, onun çevirisini açıklamalarla desteklemek gerekir. Kur'an'ın bir başka dile çevirisine tercüme değil de meal denmesinin sebebi budur.

Her insan Kur'an ayetlerini indiği dilden anlamak ya da tefsirlerden derinlemesine araştırmak imkanına sahip olmayabilir. Bu durumda meal okumak Kur'an'ı anlamak için bir ilk adım niteliğindedir. Meallerin aslında ayetleri anlamada yeterli olmadığını, ayetin ancak tefsiri sayesinde anlaşılabileceğini unutmamak gerekir.

Tercüme veya meal, Kur'an'ın aslının yerini tutmaz ve namazda kıraat olarak okunmaz. Çünkü tercüme ya da meal, Kur'an'ın kendisi değil çevirenin Kur'an'dan anladığıdır. Bu nedenle meallerde bazı farklılıklar görülebilir.

BİLGİ KUTUSU

Meallerde görülen farklılıkların nedenlerinden bazıları
1. Kur'an ayetlerindeki kelimelerin bazen çevrildiği dilde bire bir karşılığı olmayabilir. Bu durumda ayetin anlamı çevrildiği dildeki yakın anlamlı kelimelerle verilmeye çalışılır. Bu da meallerde bazı farklılıklara yol açar.
2. Mütercimlerin farklı sosyal ve kültürel yapılarda yetişmiş olmaları, ayetleri anlama ve ifade etmelerinde bazı farklılıklara sebep olmaktadır.
3. İnsanların ayetleri algılama düzeyi ve ifade etme gücü farklıdır. Bu farklılık Kur'an'ı bir başka dile çeviren kimseler için de geçerlidir. Meallerde bazı farklılıkların görülmesinin nedenlerinden biri de budur.
4. Ayetlerin anlam zenginliği ve derinliği vardır. Meal yazanlardan biri, diğerinin esas aldığı anlamdan başka bir manayı tercih etmiş olabilir. Bu da meallerde bazı farklılıklara neden olur.

11 İbn Manzûr, Lisânu'l-Arab, C 11, s. 32.
12 İsmail Cerrahoğlu, Tefsir Usûlü, s. 215-216.

ARAŞTIRALIM

- "İşte kitap, onda şüphe yok. Hidayettir müttakilere." (Elmalılı M. Hamdi Yazır, Kur'an-ı Kerim Meali)
- "Üzerinde hiçbir şüpheye yer olmayan bu ilahi kitap, Allah'a karşı sorumluluklarının bilincinde olanlara bir rehber (olarak indirilmiş) dir." (Muhammed Esed, Kur'an Mesajı)
- "Bu, kendisinde şüphe olmayan kitaptır. Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için yol göstericidir." (TDV, Kur'an-ı Kerim Meali)

Yukarıda Bakara suresinin 2. ayetinin anlamı üç ayrı mealden verilmiştir. Meallerdeki farlılıkları bularak sebeplerini araştırınız.

3. Tefsirle İlgili Diğer Terim ve İlimler

Kur'an-ı Kerim, doğrudan insana hitap eden ilahi bir kitaptır. İnsanın, onu doğru bir şekilde anlaması Allah'a (c.c.) karşı bir sorumluluğudur. Genel olarak Kur'an'ın ayetleri açık ve maksadı anlaşılır bir yapıdadır. Ancak bazen bir ayette geçen bir kelime okuyucu için anlam bakımından kapalı (müphem) olabilir. Bu kapalılık bazen bir ayet, bazen bir hadis, bazen de sözlük yardımı ile giderilebilir. İşte ayetlerin başka bir yardımcı ile açıklanabilmesi Müslümanları, çeşitli ilmî çalışmalara yönlendirmiştir. Bu gayretler zamanla Ulûmu'l-Kur'ân [عُلُومُ الْقُرْاٰنِ] adı verilen ilimlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Kur'an ilimlerinin aslını Peygamberimizin Kur'an'ı tebliği ve yaşayışında görmekteyiz. Ondan sonra Kur'an'ı doğru anlama ve açıklama görevini sahabe üstlenmiştir. Onlar, vahyin inişi sürecinde yaşadıkları için hangi ayetin hangi olay veya soru üzerine indiğini biliyor, Peygamberimizin ayetlerle ilgili açıklama ve uygulamalarına şahit oluyorlardı.

Sahabe de ayetlerin açıklamasını soranlara sebeb-i nüzul, kelime manaları ve benzeri yönleri açıklayarak cevap vermişlerdir. Bazen de ayeti ayetle, hadisle veya dil ile ilgili deliller getirerek açıklamışlardır. Onlar mushaf çoğaltılırken ayetlerin yanlış okunmasını önlemek üzere özel imla kurallarını (Resmu'l-Mushaf) özenle korumuşlardır.

İslam coğrafyası genişleyince yeni Müslüman olanlar, Kur'an'ı okumak ve anlamakta bazı zorluklarla karşılaştılar. Bunun için lügat, rivayetler, israiliyyat, kıraat, Kur'an'ın faziletleri ve ahkamı gibi konulara dair çalışmalar hız kazandı. Örneğin, Hasan el-Basri (ö. 728), Hz. Peygamber, sahabe ve tâbiînden nakledilen tefsire ait rivayetleri bir araya toplamıştı. Hicri ikinci asırdan itibaren ise Kur'an ilimleri hakkında eserler yazılmaya başlandı. İbn Şihâb ez-Zührî'nin Tenzîlü'l-Kur'ân ve Mukâtil b. Süleyman'ın el-Eşbâh ve'n-nezâir fî'l-Kur'âni'l-Kerîm adlı eserleri bunlardandır.

NOT EDELİM

Hz. Muhammed (s.a.v.) buyuruyordu ki;
"Bir grup, Allah'ın (c.c.) kitabını okuyup müzakere etmek üzere bir araya gelecek olsalar, üzerlerine bir huzur ve güven duygusu iner ve onları Allah'ın (c.c.) rahmeti bürür. Melekler de onların etrafını sararlar. Allah da (c.c.) onları katındaki değerli kimselerle anar."
(Müslim, Zikir, 38)

Hicri üçüncü asra gelindiğinde ise Kur'an'ın dil incelikleri tespit edilmeye başlandı. Bu amaçla Kur'an'ın dil ve içerik üstünlüğü, kıraat, vücûh-nezâir, nâsih-mensuh, müşkilü'l-Kur'an konularında bir çok eser yazıldı. Ahkâm ayetleri çok geniş ve çeşitli bakış açıları ile yorumlanmaya başlandı. Böylelikle Kur'an ilimlerinin sahası gittikçe genişlemiş oldu.

Peygamberimiz risaletinin on yılını hicret ettiği Medine şehrinde yaşamıştır.

Kur'an üzerinden çalışma yaparken bunlara sebeb-i nüzul, muhkem-müteşâbih, hurûf-ı mukattaa, kıssalar, yeminler gibi konular da eklendi. Kur'an ilimlerini inceleyen usul kitapları ise hicri beşinci yüzyıldan itibaren yazılmaya başlandı. Örneğin İbnü'l-Cevzî Fünûnü'l-Efnân fi Ulûmi'l-Kur'an ve Zerkeşî el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân adlı eserlerini yazdılar. Sonuçta Kur'an ilimleri, kapsamlı ve zengin bir literatüre sahip oldu. Böylece Kur'an-ı Kerim'i her çağın aktüel bilgileriyle anlama ve yorumlama çalışmaları, Kur'an ilimlerini zenginleştirerek günümüze kadar geldi.

Kur'an-ı Kerim'i doğru olarak anlamak ve tefsir edebilmek için Ulumu'l-Kur'an içinde yer alan ilim ve kavramları bilmek gereklidir. Bahsettiğimiz ilimlerin ve kavramların sayısı oldukça çoktur. Bunlar içinde en önemli olanlar incelenecektir.

3.1. Mekkîlik ve Medenîlik

Kur'an'ın sureleri, Mekkî sureler ve Medenî sureler olmak üzere ikiye ayrılır. Hicretten önce Mekke veya dışında inen sureye Mekkî; ondan sonra Medine veya dışında nazil olan surelere de Medenî sure denir. Ayet veya sureler, genel olarak farklı zamanlarda bölümler halinde nazil olmuştur. Mesela, Bakara suresi on yıl boyunca parçalar halinde Medine'de inmiştir. Yine Bakara ve Âl-i İmrân sureleri hariç başında hurûf-ı mukattaa bulunan sureler Mekkî'dir. Aynı şekilde içinde secde ayeti ve [كَلاَّ] "Hayır, asla!" kelimesi bulunan sureler Mekkî'dir.

Bazı istisnaları hariç içinde geçmiş ümmetlerin kıssaları ve [يَآ اَيُّهَا النَّاسُ] hitabı bulunan sureler de Mekkî'dir. Mekkî surelerde sıkça Allah'a (c.c.) iman, tevhidin ispatı, her türlü şirkle mücadele, Allah'ın (c.c.) azameti, O'na itaatin gerekliliği ve kıyamet gününe iman gibi konular yer alır. Yine Mekkî surelerde, doğruluk, güçsüzü ve zayıfı korumak, iyilik, akraba ziyareti, anne-babaya iyi muamele, komşu hakları, dilin ve kalbin korunması gibi ahlak ilkeleri, zulüm, adam öldürme ve zinanın çirkinlikleri gibi konular işlenir.

Kur'an'ın 114 suresinin yaklaşık dörtte üçünü, Mekkî sureler oluşturur. Mekkî ayet ve sureler kısa, ifadeleri veciz ve vurguludur. Müşriklerin şiddetli tepkisiyle karşılaşan müminlere sabır ve direnç göstermeleri tavsiye edilmiştir.

NOT EDELİM

Mekkî surelerde, ayetler genellikle [يَآ اَيُّهَا النَّاسُ] **"Ey insanlar!"** çağrısıyla başlamıştır. Surelerin başında kasem yemin sık sık kullanılmıştır. Önceki peygamberlerin kıssaları daha çok bu surelerde anlatılmıştır.

Medenî surelerde, ayetler

[يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا]

"Ey İnananlar!" veya

[يَا اَهْلَ الْكِتَابِ]

"Ey kitap ehli!" çağrısıyla başlar. Evlilik, miras ve cihat (savaşma anlamında) gibi konularda hükümler gelmiş, münafıklardan bahsedilmiştir.

(bk. İsmail Cerrahoğlu, Tefsir Usulü, s. 57)

Medenî sureler ise veciz olmakla beraber genellikle daha uzundur. Bu surelerde daha çok hukuki meseleler, hadler, toplumsal hayatı düzenleyen kurallar, münafıklar, ehl-i kitap ile ilişkiler ve mukatele konuları yer almaktadır. Namaz hariç diğer ibadetler bu surelerde farz kılınmıştır. Medenî surelerde örnek bir İslam toplumunun oluşturulması hedeflenmiştir.

Ayetlerin veya surelerin indirildiği yeri ve ortamın şartlarını bilmek, Kur'an'ın doğru anlaşılmasına yardım eder. Dinî hükümlerin daha kolay anlaşılmasına imkan verir. Ayrıca Peygamberimizin ahlak ve yaşayışını öğrenmeye yardımcı olur.

3.2. Esbab-ı Nüzul

Esbab-ı nüzul terkibi, ayetlerin iniş sebepleri anlamına gelir. Terim olarak Peygamberimiz zamanında meydana gelen ve bir veya birkaç ayetin yahut bir surenin inmesine sebep olan olay, durum ya da Resûlullah'a sorulan soru demektir.[13] Kur'an-ı Kerim'in büyük bölümü, herhangi bir soru veya neden olmaksızın bir kısmı ise bazı sebeplere bağlı olarak inmiştir. Bu sorular çoğunlukla ashaba ait olup öğrenme maksadıyla sorulan sorulardı. Ehl-i kitabın soruları ise Peygamberimizi güç duruma düşürme veya İslamla alay gibi gerekçelere dayanıyordu.

Bir olay veya soru sebebiyle inen ayetler, bazen muhataplarını eğitmek amacı taşımıştır. Mesela Hz. Paygamber'e kıyametin ne zaman kopacağı, hem samimi bir niyetle vaktini merak edenler ve hem de onu kendilerine göre sınamak isteyenler tarafından sorulmuştur. Allah da (c.c.), **"Onun bilgisi Allah'a aittir. Ne bilirsin, belki de zamanı yakındır."**[14] ayetiyle, her iki gruba cevap vermiştir. Buna göre Peygamber de (s.a.v.) olsa Allah (c.c.) bildirmedikçe kıyametin vaktini kimse bilemez. Fakat kişi, küçük kıyameti sayılan ölümünü hesaba katmalı, kıyameti uzakta görmemeli ve sonsuz hayatı için hazırlıklı olmalıdır.

Kişisel sorular ve sorunlara cevap olarak inen ayetler, genel manalı olup sadece soranı değil, herkesi muhatap alır. Bu durum "sebebin özel olması, hükmün genel olmasına engel değildir" kuralıyla ifade edilir. Mesela sahabeden ağır hasta olan Câbir (r.a.) öleceğini tahmin ederek malını ne yapması gerektiğini Peygamberimize sormuştur. Bu soru üzerine miras hakkındaki Nisâ suresinin 11-12. ayetleri nazil olmuştur. Bu ayetler, miras bırakılan malların kimlere hangi oranda paylaştırılması gerektiği konusunda evrensel hükümler içermektedir.[15]

YAZALIM

Esbâb-ı nüzulü bilmenin Kur'an'ı anlama ve yorumlamada ne gibi faydaları vardır? Yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ARAŞTIRALIM

Faizin haram kılınma aşamalarını Rûm suresi, 39; Nisâ suresi, 160, 161; Âl-i İmrân suresi, 130. ve Bakara suresi, 275-279. ayetlerinden araştırınız.

13 Zerkânî, Menâhilu'l-İrfân, C 1, s. 106.
14 Ahzâb suresi, 63. ayet.
15 DİB İslam ve Toplum, C 2, s. 246.

PAYLAŞALIM

İçkinin haram kılınması:

Nahl suresi, 67. ayet.

Bakara suresi, 219. ayet.

Nisâ suresi, 43. ayet.

Mâide suresi, 90-91. ayetler.

Yukarıdaki ayetlerin meallerini bularak içkinin haram kılınma aşamalarını düşünüp arkadaşlarınızla paylaşınız.

Nüzul sebeplerine dair bilgiler, olayı bizzat yaşayan veya ona şahit olan sahabîler tarafından nakledilmiştir. Esbab-ı nüzul konusuyla alakalı bilgiler, Tedvin Dönemi'nde yazılan tefsirlerde ve hadis kitaplarının tefsir bölümünde, daha sonra özel kitaplarda toplanmıştır.

Ayetlerin nüzul sebebini bilmenin birçok faydası vardır. Öncelikle ayetin hangi olayla ilgili indirildiğini bilerek doğru anlaşılır ve yorumlanır. Mesela, hac veya umre yaparken Safâ-Merve arasında sa'y yapılması ile ilgili ayette **"Safâ ve Merve Allah tarafından konulmuş sembollerdendir; böylece, hac veya umre için mabede gelen birinin bu ikisi arasında gidip gelmesinde bir mahzur yoktur."**[16] buyrulur. Bu ayetten hac veya umre yapan kimseye sa'y yapıp yapmama serbestliği verdiği anlaşılabilir. Ayetin nüzul sebebinin Cahiliye Dönemi'nde bu iki tepeye put konulduğu için sa'y yapmayı caiz görmeyenlere bir cevap olarak indirilmiş olduğunu bilmek, yanlış anlamaya düşmekten korur. Yine sebeb-i nüzulü bilmek, bu ayetler veya surelerin arasında ilgi kurulmasına, ayetler açıklanırken muhataplarda dinleme arzusunun daha canlı olmasına vesile olur.

3.3. Nâsih ve Mensûh

Nesh, bir ayetin hükmünün, daha sonra gelen bir ayetle kaldırılmasıdır. Hükmü kaldırılan ayete mensûh, hükmü kaldıran ayete nâsih, bu olaya da nesh denir. Kur'an'da nesihten bahseden ayetlerden birisi şöyledir: **"Biz bir ayeti kaldırır veya onu unutturursak mutlaka daha iyisini veya benzerini getiririz. Bilmez misin ki Allah her şeye kadirdir."**[17]

BİLGİ KUTUSU

Neshin bazı şartları vardır. Bunlar şöyle sıralanabilir:

1. Nâsih ve mensûh naslar arasında zaman bakımından bir fark olmalı ve aralarında neshi gerektirecek bir anlam uyuşmazlığı bulunmalıdır.
2. Neshe konu olan naslar bir hüküm taşımalı ve mensuhun ebedi olduğuna dair bir kayıt bulunmamalıdır.
3. Hüküm açısından nasihin mensuh seviyesinde veya ondan daha üstün olması gerekir. Ayet ayeti, ayet hadisi, hadis hadisi nesh edebilir.

Sadece emir ve yasaklarda söz konusu olan nesih, bir hükmün yürürlükten kaldırılıp yerine başka bir hükmün konulmasıdır. Nesh Hz. Peygamber'in risalet dönemiyle sınırlıdır. Nesh, itikad, ahlak ve kıssaslarda söz konusu değildir. Kur'an-ı Kerim, insan ve toplumu eğitmek ve geliştirmek için indirildiği toplumun doğrularını onaylamış, yanlışlarını yeni hükümlerle tedricen kaldırmıştır. Nesih, bir başka şekilde önceki dinlerin hükmünün Kur'an-ı Kerim tarafından kaldırılmasıdır.

Nesh, asla Allah'ın (c.c.) bir şeyi önceden bilmeyip anladıktan sonra önceki hükmü değiştirmesi olarak değerlendirilemez. Buna "beda" denir. Allah (c.c.) için bu söz konusu olamaz. Yüce Allah (c.c.), nesih yoluyla toplumun şartlarına uygun hükümler koyarak ahlaki gelişme zemini sunar. Nesh, ayrıca insanların hükümlere alışmalarını sağlayan bir kolaylıktır, başka bir deyişle ilahi tedrici bir eğitimdir.

16 Bakara suresi, 158. ayet.
17 Bakara suresi, 106. ayet.

Neshe, sarhoşluk veren içkinin kaldırılması örneğini verebiliriz. Hz. Peygamber'in nübüvvet görevinin başladığı sıralarda sarhoşluk veren içki tüketimi oldukça yaygındı. Kur'an-ı Kerim bu kötü alışkanlığı bir anda kesin bir emirle kaldırmamıştır. Bunun yerine insanları eğiterek onu aşamalı şekilde kaldırmayı tercih etmiştir. Allah (c.c.) ilk olarak hurma ve üzümlerden hem içki hem de güzel rızık elde edildiğini, bunda da düşünen bir toplum için ibret olduğunu beyan etmiştir.[18] İkinci adımda alkollü içkinin, bazı faydalarının yanında, günahının büyük olduğu vurgulanmıştır.[19] Bu uyarı, içki içen Müslümanların zihnine "içkinin günahının büyük olduğu" fikrini yerleştirmiştir. Bir sonraki aşamada sarhoş hâldeyken namaz kılmak yasaklanmıştır.[20] Bunun gereği olarak alkol kullanan Müslümanlar, namazların öncesinde içki içmeyi bırakmış ve böylece içki içmenin vakti daraltılmıştır. Son adımda ise şu ayetle bu alışkanlık kesin bir şekilde yasaklanmıştır: **''Ey iman edenler! İçki (ve benzeri şeyler), kumar, dikili taşlar (putlar, heykeller) ve fal okları ancak, şeytan işi birer pisliktir. Onlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz.''**[21] Bu ayetlerin indirilmesiyle Müslümanlar içki içmeyi tamamen bırakmış ve ellerinde kalan içkileri dökerek imha etmişlerdir.

Örneklerden de anlaşıldığı üzere, Kur'an-ı Kerim'in tefsiri yapılırken veya ondan hüküm çıkarılırken neshi dikkate almak gerekmektedir. Böylece, Kur'ani hükümlerin netleşmesi sağlanmakta ve insanlar için faydalı sonuçlar çıkarılabilmektedir.

3.4. Muhkem ve Müteşâbih

Muhkemin sözlük anlamı, sağlam; müteşâbih de iki şeyin birbirine benzemesi demektir. Muhkem ayetler, Kur'an-ı Kerim'in maksadı kolaylıkla anlaşılan ayetleridir. Müteşâbih ayetler ise manaları bilinemeyen, anlamlarında kapalılık bulunan ya da birden çok mana ihtimali olup bu manalardan birisini tercihte zorluk olan ayetlere denir.

Hud suresi 1. ayetinde Kur'an'ın tamamının muhkem olduğu ifade edilmektedir. Bunun anlamı bütün ayetlerin her yönüyle bozulmadan uzak, nazım ve i'câz güzelliğine sahip lafız ve manalarının kendi aralarında tam bir uyum içinde olmalarıdır. Yine Zümer suresi 23. ayette Kur'an'ın tamamının müteşâbih olduğu bildirilir. Bunun meali ise ayetlerin belagat, fesahat ve i'caz yönleriyle birbirlerinin benzeri olmaları ve birbirlerini tasdik eder nitelikte bulunmalarıdır.

18 bk. Nahl suresi, 67. ayet.
19 bk. Bakara suresi, 219. ayet.
20 bk. Nisâ suresi, 43. ayet.
21 Maide suresi, 90. ayet

NOT EDELİM

Müteşâbihlik, bazen lafızda bulunur. Mesela [وَفَاكِهَةً وَاَبًّا] ayetindeki اَبًّا lafzının devamındaki [مَتَاعًا لَكُمْ وَلِاَنْعَامِكُمْ] "Sizi ve hayvanlarınızı yararlandırmak için" ayetinin (Abese suresi, 31. ayet) yardımıyla 'mera, otlak' anlamına geldiği anlaşılır. Müteşâbihlik bazen manada olur. Bu tür müteşâbihler, gayb aleminden bahseden ayetlerin anlamında bulunur. İnsan aklının kavrayamadığı konu ve olaylarla ilgili ayetlere hakiki müteşâbih ayetler denir. Müteşâbihlik lafız ve mananın ikisinde de olabilmektedir. Mesela **"…İyi davranış, asla evlere arkalarından gelip girmeniz değildir."** *(Bakara suresi, 189. ayet)* ifadesi böyledir. Ayetin mealini çözebilmek için cahiliye Araplarının ihrama girdiklerinde evin kapısından girmeyip arkasından açtıkları yerden girme âdetlerini bilmek lazımdır. Ayetin lafzı bu detayı vermediği için lafzında ve mealinde gizlilik vardır.

Garib lafızların yer aldığı müteşâbih ayetlerin anlamını insanların çoğu bilebilir. Bir kısmını ise ancak derin bilgiye sahip olanlar bilebilirler. Şiir arabın divanıdır. Garibu'l Kur'an'ı Arap şiirindeki farklı kelimerden ve ayrıca Kur'an-ı Kerimdeki nahvi zor olan, kural dışı kelimelerden bilebiliriz. (bk. İ. Cerrahoğlu, Tefsir Usulü, s.150. Ragıb Isfehani, el-Müfredat fi Garibi'l-Kur'an, s. 373, 374.)

Müteşâbihleri anlamak için daha çok araştırma yapmak gerekir. Bu tür ayetlerin, Kur'an'ın edebî üstünlüğünün ortaya çıkmasında ve mana derinliğinin görülmesinde payı vardır. (Muhsin Demirci, Kur'an'ın Müteşâbihleri Üzerine, s. 54, 56, 85.)

DEĞERLENDİRELİM

"… (Kur'an'ın) bazı ayetleri muhkemdir ki bunlar kitabın esasıdır. Diğerleri de müteşâbihtir. Kalplerinde eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onu tevil etmek için ondaki müteşâbih ayetlerin peşine düşerler. Halbuki onun tevilini ancak Allah bilir…"

(Âl-i İmrân suresi, 7. ayet.)

Yukarıdaki ayeti Kur'an'ın yorumlanması açısından arkadaşlarınızla değerlendiriniz.

BİLGİ KUTUSU

Kur'an'da yer alan garib kelimelerin bazıları şunlardır:

Gassâk: Türkçe; kokuşmuş su, irin (Nebe' suresi, 25. ayet)

Esbât: İbranice; kabileler (Bakara suresi, 236. ayet)

Rakîm: Rumca; levha (Kehf suresi, 9. ayet)

Siccîl: Farsça; pişerek taşlaşmış çamur (Fîl suresi, 4. ayet)

Ekvâb: Nabatça; testiler (Bakara suresi, 236. ayet)

Esfâr: Süryanice; kitaplar (Cuma suresi, 5. ayet)

Sefih: Kinâne Lehçesi; cahil (Bakara suresi, 13. ayet)

Sâika: Umman Lehçesi; ölüm (Bakara suresi, 55. ayet)

Bağy: Temîm Lehçesi; hased (Bakara suresi, 90. ayet)

Yemm: Kıpt Lehçesi; Deniz (A'râf suresi, 136. ayet)

Erâik: Habeşçe; koltuklar (Yâsîn suresi, 56. ayet)

Aslında ayetlerin muhkem ve müteşâbih olmaları lafızlarının ve manalarının sağlamlığını, kusursuzluğunu ve güzelliğini ifade etmektedir.[22] Âl-i İmrân suresinin 7. ayetinde hem muhkem hem de müteşâbih ayetlere vurgu yapılmaktadır: **"…(Kur'an'ın) bazı ayetleri muhkemdir ki bunlar kitabın esasıdır. Diğerleri de müteşâbihtir. Kalplerinde eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onu tevil etmek için ondaki müteşâbih ayetlerin peşine düşerler. Halbuki onun tevilini ancak Allah bilir."**

Muhkem ayetlerde ibadet, helal, haram ve amellere dair bilgiler yer alır. Bu ayetler gördüğümüz, yaşadığımız, hissettiğimiz ve akıl yürütebildiğimiz konularda bilgi verirler.

Müteşâbih ayetlerin ne anlama geldiği genel olarak iki kısımda incelenebilir: Birincisi, kıyametin ne zaman kopacağının bilgisi gibi bilinme imkanı olmayan ayetlerdir. Bunların manasını sadece Allah Teala bilir. İkincisi ise anlamı bilinmeyen kelimeler ve ilk bakışta anlamı tam açık olmayan ayetlerdir.

3.5. Garibu'l-Kur'an

Garib kelimesi sözlükte *yurdundan uzak kalan kimse, kapalı bir kelime* anlamlarına gelir. Terim olarak garibu'l-Kur'an, başka dillerden Arapça'ya girdiği veya az kullanıldığı için anlamı bilinmeyen kelimeler[23] demektir. Kur'an-ı Kerim, Kureyş lehçesinde indirilmiştir. Bu lehçeyle konuşan bir kimse, Kur'an'da yer alan başka bir lehçeye ait kelimeyi anlayamayabilir. Araplar, gerek ticaret ve gerekse başka vesilelerle zaman zaman temasta bulundukları yabancı toplumlardan bazı kelimeler alıp Arapçaya nakletmişlerdir. Bu kelimeler Kur'an'ın ilk muhataplarının bazıları tarafından bilinmiyordu. Bundan dolayı erken dönemlerde bu tür kelimeleri konu edinen bir ilim dalı olarak Garibu'l-Kur'an ilmi ortaya çıkmaya başlamıştır. Mesela, sahabeden Abdullah b. Abbas [اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ فَاطِرِ السَّمَوَاتِ وَالْاَرْضِ…] ayetindeki[24] [فَاطِر] kelimesinin "yoktan var eden" anlamını, bu kelimenin ait olduğu lehçeyle konuşan iki Arap köylüsünün bir kuyu başında yaptıkları tartışma esnasında öğrenmiştir. Birinci âyetteki fâtır kelimesinin kök anlamı "yaratmak, yoktan var etmek, bir şeyi yapmada ilk olmak, icat etmek"tir. Yüce Allah, evreni ve evrendeki bütün varlıkları ilk olarak yaratması, her varlığa aslî (fıtrî) özelliklerini vermesi sebebiyle kendi zâtını "Fâtır" olarak nitelemiştir.[25]

22 bk. Hûd suresi, 1. ayet; Yûnus suresi, 1. ayet; Zuhruf suresi, 4. ayet; Zümer suresi, 23. ayet.
23 Zemahşerî, el-Keşşâf, C 2, s. 1086.
24 Fâtır suresi, 1. ayet.
25 Zemahşerî, el-Keşşâf, C 3, s. 1266.

Doğal olarak bütün diller, yabancı dillerden kelimeler almış ve onları kendi potasında eriterek kelime hazinelerine katmıştır. Arap dili de yabancı dillerden aldığı bazı kelimeleri Arapçalaştırarak kullanmıştır. Kur'an-ı Kerim'de, indirildiği dönemin günlük konuşma dilindeki bu gibi bazı *garib* kelimeler bulunur. Bu garip kelimeleri (Garibu'l Kur'an) Arap şiirindeki farklı kelimelerde ve Kur'an-ı Kerim'deki nahvi zor olan, kural dışı kelimelerde görebiliriz.

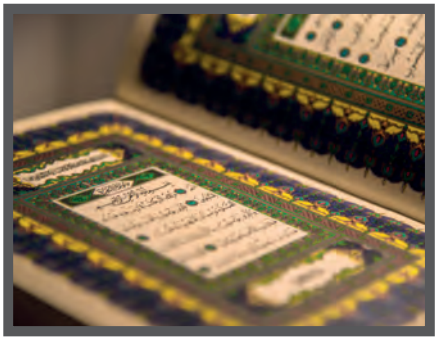

Kur'an-ı Kerim Hz. Muhammed'in (s.a.v.) en büyük mucizesidir.

Günümüzde *garib* diye tabir edilen bu kelimelerin manaları tespit edilmiştir.[26] İlk zamanlarda bu bilgiler çoğunlukla şifahi yolla nakledilirken hicri II. asırda garibu'l-Kur'an bilgileri toplanarak kitaplara geçirilmiştir.

Bazı kelimelerin anlamının herkes tarafından bilinememesi, Kur'an'ın ona yüklediği yeni anlam sebebiyle de olabilmektedir. Mesela,

﴿خَتَمَ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ وَعَلَىٰ سَمْعِهِمْ ۖ وَعَلَىٰ أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ۗ ﴿٧﴾﴾

ayetindeki[27] [خَتَمَ] kelimesinin 'mühürledi' anlamı bilinmesine rağmen, ayetteki **"Allah onların kalplerini mühürledi..."** cümlesinin anlamı bir çok kimse tarafından bilinmiyordu.

Kelimelerin Kur'an'da nadir kullanılması da o kelimenin anlamının bilinememesine sebep olmuştur. Örnek olarak sadece

﴿ وَحَنَانًا مِنْ لَدُنَّا وَزَكَاةً ۖ وَكَانَ تَقِيًّا ﴿١٣﴾ ﴾

ayetinde[28] geçen [حَنَانًا] kelimesi böyledir. O "merhamet, ruh inceliği ve kalp yumuşaklığı" anlamındadır. Nitekim Abdullah b. Abbas (r.a.) bile bu kelimenin anlamını ilk anda bilmediğini söylemiştir.

Yabancı dillerden ve lehçelerden Arap diline geçerek Arapçalaşmış kelimelerle ilgili bilgiler, erken dönemden itibaren Garibu'l-Kur'an isimli eserlerde toplanmıştır. İmam Şafii (ö. 819) ve Ebu Bekr İbnu'l-Arabî (ö. 1148) gibi âlimler Kur'an'da yabancı kelime bulunmadığını, *garib* kelimelerin Arapça olup anlamlarının herkes tarafından bilinmediğini söyler. Buna karşı İbn Hazm (ö. 1063) ve İbn Atiyye (ö. 1151) gibi bir çok âlim de Kur'an'da Arapçadan başka dillerden kelimeler bulunduğunu kabul ederler.

Müfessirler garib kelimeleri nüzul zamanındaki anlamıyla tespit etmeye önem vermişlerdir. Aksi takdirde, Kur'an'ın doğru anlaşılması ve yorumlanması zorlaşırdı. Kur'an'da yer alan garib kelimelerin ne anlama geldiğini tespit etmek için cahiliye dönemindeki Arap şiiri başta olmak üzere o dönemin konuşulan diline başvurabiliriz. Ayrıca Kur'an'da birbirini açıklayan ayetler ile Peygamberimizin açıklamaları da garibu'l-Kuran'ı bilme yollarındandır.

26 Semih Ebu Muğuli, Kur'an'ın Dilleri (Kur'an'da Arapça Olmayan Kelimeler), s. 60.
27 Bakara suresi, 7. ayet.
28 Meryem suresi, 13. ayet.

3.6. İ'câzu'l-Kur'an

İ'câz, sözlükte aciz bırakmak demektir. Terim olarak ise insanların Kur'an'ın benzerini getirmekten aciz kalmasıdır. Mucize kelimesi de i'câz ile aynı kökten olup 'aciz bırakan şey' anlamına gelir. Bu anlamda Kur'an-ı Kerim Hz. Peygamber'in en büyük mucizesidir.

Kur'an-ı Kerim, Arap lisanının mesel, yemin, kıssa gibi bütün dil özelliklerini kullanmakla birlikte, kendine özgü ifade tarzı çok farklıdır. Kur'an'ın meydan okumasına rağmen aynı dili kullananlar onun benzerini asla getirememişlerdir. Müşrikler, Kur'an'ı kendilerine okuyan Peygamberimizin risaletini kabul etmemişlerdir. Fakat, Kur'an'ın verdiği bilgi ve okunuşundaki ses fonetiğinin cazibesine kapılarak gizlice onu dinlemekten de kendilerini alamamışlardır.

Kur'an'ın nazil olduğu gün gibi hiç değişmemesi ve yaklaşık yirmi üç yılda parça parça inmesine rağmen ayet ve sureleri arasındaki mükemmel ahenk pek etkileyicidir. Benzerini getirmekten aciz kalanlar, onun nurunu söndürmek istemişler ama başaramamışlardır: **"Allah'ın nurunu ağızlarıyla (üfleyip) söndürmek istiyorlar. Halbuki kâfirler hoşlanmasalar da Allah nurunu tamamlayacaktır."**[29]

Kur'an'ın okundukça anlam ve konu içeriğinin zenginleşmesi ve her yönüyle daima taze kalması dikkat çekicidir. Kur'an'da ayet ve surelerin alışılagelen nesir ve nazım şeklinden ayrı, kendine has bir şekilde dizilişi, okunuşu ve konuyu işleyiş tarzıyla muhataplarını kendine hayran bırakmaktadır.

Kur'an, kendisinin ilahi kaynaklı bir kitap olduğuna karşı çıkanlara meydan okuyarak onlardan, bir benzerini ortaya koymalarını istemiştir. Bununla ilgili olarak önce İsrâ suresi, 88. ayet, 'İnsanlar ve cinler bu Kur'an'ın bir benzerini getirmek üzere toplansalar ve birbirlerine de destek olsalar bile onun benzerini getiremeyeceklerini' ilan etmiştir. Müşrikler 'Kur'an'ı Muhammed uydurdu' şeklinde iddialarını devam ettirince, bu defa Hud suresi, 13. ayette, **"Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi siz de onun benzeri on sure getirin ve Allah'tan başka, çağırabileceğiniz kim varsa onları da yardıma çağırın."** diye meydan okumuştur. Yunus suresi, 38. ayette ise güçleri yetiyorsa Kur'an surelerinin benzeri sadece bir sure ortaya koymaları istenmiştir. Elbette buna da güçleri yetmemiştir. En sonunda Bakara suresi, 23-24. ayetler kesin hükmü şöyle vermiştir: **"Eğer kulumuza indirdiğimiz (Kur'an) hakkında şüphede iseniz, haydin onun benzeri bir sure getirin ve eğer doğru söyleyenler iseniz, Allah'tan başka şahitlerinizi de yardıma çağırın. Eğer, yapamazsanız -ki hiçbir zaman yapamayacaksınız- o halde yakıtı insanlarla taşlar olan ateşten sakının. O ateş kafirler için hazırlanmıştır."** Tarih boyunca bu meydan okumaya bir karşılık verilememiştir.

NOT EDELİM

Kur'an hakkında kullandığımız i'câz ile îcâz arasındaki fark şöyledir: Birincisi (i'câz), bir şeyin benzerini yapmada veya bir sözün benzerini söylemede herkesi susturma, acze düşürme, güçsüzleştirme, bir şeyi yapamaz hale getirmedir.

(İsra suresi, 88. ayet; Hud suresi, 13. ayet; Yunus suresi, 38. ayet; Bakara suresi 23-24. ayetler)

İkincisi (îcâz) ise kısaltma, özetleme anlamlarına gelir. Îcâz, edebiyatta, az sözle çok şey anlatma sanatıdır. Kur'an'da en çok karşımıza çıkan edebi sanatlardan birisidir.

BİLGİ KUTUSU

Mucizenin iki hedefi vardır. Birincisi, peygamberlerin risaletini ispat etmek, ikincisi, insanların hidayetine vesile olmaktır.

İnsan mucize karşısında üç şekilde acze düşer:

1. Aynısını yapamaz.
2. Yalanlayamaz.
3. Karşı koyamaz.

29 Tevbe suresi, 32. ayet.

Kur'an, insanın iman, ibadet, ahlak, düşünce ve sosyal hayattaki ihtiyaçlarını karşılama yönünden eşsizdir, hükümleri çağlar üstüdür. O; ilim, hüküm ve beyan bakımından insan gücünü aşan niteliklerle doludur. Bu meziyetler, Kur'an'ın nazım ve te'lifi, gaybi haberler vermesi, beşeri ihtiyaçları karşılaması ve bilimsel bazı mucizelere işaret etmesi konularında bariz olarak görülür.

Onun nazmı ve dizilişi, te'lifi öyle üstündür ki, daha güzel olsun diye tek bir harfini bile yerinden oynatmak mümkün değildir.

Kur'an'ın gaybi haber vermesine, Miladi 614 yılında Sasaniler tarafından kesin bir şekilde mağlup edilen Bizanslıların çok yakın bir zamanda onlara galip geleceğini bildirmesi ve yedi sene sonra bu galibiyetin gerçekleşmesi örnek verilebilir.[30]

Hidayet kitabı olan Kur'an zaman zaman bilimsel konulara da değinmiştir. Mesela, Dünya, Güneş, Ay ve bütün gök cisimlerinin birleşik bir gaz kütlesinden koptuğu, arzın yuvarlak olduğu, hava basıncının varlığı gibi birtakım bilgilerden kitapta söz edilmiştir.

3.7. Vücûh ve Nezâir

Vücûh yüz, cihet, yön manalarına gelen *vech* kelimesinin çoğuludur. Kavram olarak *vücûh* bir kelimenin Kur'an'da farklı anlamlarda kullanılmasıdır. Her dilde olduğu gibi Türkçede de eş sesli kelimeler bulunmaktadır. Örneğin ''başın ön kısmı, dış taraf, 100 sayısı'' anlamlarına gelen yüz kelimesi bunlardan biridir. Ayetlerde türevleriyle birlikte on yedi ayrı anlamda kullanılan Hüda kelimesini vücûha örnek olarak verebiliriz. Hüda kelimesi Kur'an'da açıklama (beyan), din, iman, sebat, Hz.Muhammed (s.a.v.), irşad ve hidayet etmek anlamlarında kullanılmıştır.[31]

Nezair ise nazire kelimesinin çoğuludur. Nazire, sözlükte 'şekil, tabiat ve sözlerdeki benzerlikler' anlamına gelir. Terim olarak bazı ayetlerdeki farklı kelimelerin aynı manayı ifade etmesidir.[32] Mesela cehennem, sakar, hutame ve cehîm kelimeleri eş anlamlı kelimelerdir. Dilimizdeki çabuk, tez, seri, hızlı kelimeleri de eş anlamlı kelimelerin örnekleridir.

Vücuh ve nezairin Kur'an'ın anlaşılmasında çok önemli bir yeri vardır. Mesela bir kimse vücuh çerçevesine giren bir kelimeye her geçtiği yerde aynı manayı vermesi hatalı neticelerin doğmasına sebep olur. Nezair için de durum böyledir. Aynı anlama geldiği halde farklı kelimelerle ifade edilen nezâir, Kur'an kelimesinin kendisini örnek verebiliriz: Şöyle ki kitap, furkan, zikir, rahmet, şifa kelimeleri, Kur'an kelimesiyle eş anlamlıdır.

YAZALIM

Nar, naim, adn, hutame, me'va, cahim, daru's-selam, sakar, firdevs, daru'l-karar, saîr.

Kur'an'daki bu iki nezair örneklerini, cennet ve cehennem isimleriyle eşleştirerek defterinize yazınız.

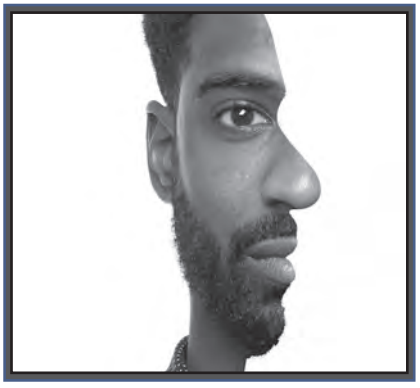

Farklı yüzler ve anlayışlar

30 bk. Rûm suresi, 1-5. ayetler.
31 bk. Bakara suresi, 5. ayet.
32 İsmail Cerrahoğlu, Tefsir Usulü, s. 184.

Aynı şekilde; 'hesap günü, din günü, dirilme günü, kavuşma günü, pişmanlık günü' kelimeleri de 'ahiret günü'yle eş anlamlı yani nezâir kelimelerindendir. Vücûh ve nezâirle ilgili eserler büyük ölçüde Mukâtil'in görüşlerine dayandırılmış, bu eserlerde önceleri bir sistem gözetilmezken zamanla alfabetik sıralamaya geçilmiştir.

Konuya dair eserlerde ele alınan kelime sayısı yanında bu kelimelere atfedilen vücûh sayısında da farklılıklar vardır. Nitekim Mukātil b. Süleyman 185 kelime tesbit ederken Yahyâ b. Sellâm 115, İbnü'l-Cevzî 324, Dâmegānî 531, Hîrî 588 kelime tesbit etmiştir. Meselâ "emr" kelimesinin Mukātil, Yahyâ ve Hîrî'de on üç, Dâmegānî'de on yedi veçhi belirtilmiştir. "Hak" kelimesinin vücûh sayısı Mukātil'de on bir, Dâmegānî'de on iki, Hîrî'de yirmi dokuzdur.[33]

Ayet ve surelerdeki anlam zenginliği, ayetleri açıklamada ifade zenginliği kazandırmaktadır. Bu yüzden de vücuh ve nezair ilmi dikkate alınmadığında ayetlerin manalarını doğru bir şekilde anlamak mümkün olmaz. Bu ayetleri anlamada vücuh ve nezair ilmi dikkate alınmalıdır.

3.8. Hurûf-i Mukattaa

Hurûf, harf kelimesin çoğuludur. Mukattaa ise 'kesilmiş şey' anlamındadır. Terim anlamı ise bazı sure başlarında bulunan ve tek tek okunan harflerdir. Mukattaa harflerine hecâ harfleri de denilir. Mushafta [المر-ص-طس-الر-ق-ن] harfleri başlarında yer aldıkları ayetin bir parçası olarak kabul edilmiştir. Diğer surelerdeki mukattaa harfler ise başlı başına müstakil birer ayettir.

BİLGİ KUTUSU

Yâsîn suresinin başında yer alan mukattaa harfleri müstakil bir ayettir.

Hurûf-i mukattaa on dört harftir ve bu sayı Arap alfabesinin yarısına tekabül etmektedir. Bu hafler Kur'an'da, harf sayıları bir ile beş arasında değişen on üç ayrı kalıpta kullanılmıştır. Bunların, yirmi yedisi Mekki ve ikisi Medeni olmak üzere yirmi dokuz surenin başında yer almıştır.

Hz. Peygamber onların manalarını bildiği halde onları açıklamamıştır. Dolayısıyla onları bilmek Müslümanlara bir sorumluluk getirmez.

NOT EDELİM

"Her kitabın bir sırrı vardır. Allah'ın (c.c.) Kur'an'daki sırrı mukattaa harfleridir."

Hz. Ebu Bekir (r.a)

(İbnu'l-Cevzî, Zâdü'l-Mesîr, C 1, s. 20)

Genellikle ilk dönem müfessirleri, hurûf-ı mukattaayı, mealini yalnızca Allah'ın (c.c.) bildiği müteşâbihlerden saymışlardır. Manaları insanlara gizlendiğinden onları kesin bir mana ile yorumlamamışlardır. Hz. Ebu Bekir (ö. 634) der ki, "Her kitabın bir sırrı vardır, Allah'ın (c.c.) Kur'an'daki sırrı mukattaa harfleridir."[34] Hz. Ali (ö. 660) de "Her kitabın bir özü vardır, bu kitabın özü de hurûf-ı mukattaadır."[35] demiştir.

33 İsmail b. Ahmed el-Hîrî, Vücûhü'l-Ḳur'ân, Neşredenin girişi, s. 18-19.
34 İbnül-Cevzî, Zâdü'l-Mesîr, C 1, s. 20.
35 Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, C 1, s. 159; Subhi Sâlih, Mebâhis, s. 236; İsmail Cerrahoğlu, Tefsir Usûlü, s. 136.

Mukattaa harflerin, Allah'ın (c.c.) isim ve sıfatlarından bazısına işaret ettiği, başında bulundukları surelerin isimleri olduğu şeklinde görüşler de vardır. Yaygın diğer bir görüş ise bu harfler Kur'an'ın mucize oluşuna dikkat çekmektedir. Yüce Allah, müşrik Araplara konuştukları dilin alfabesinin bazı harflerini kullanarak: ''Bunlar sizin kullandığınız ve onlarla kelime ve cümleler oluşturduğunuz harflerdir, haydi siz de benzer bir kelam oluşturun.'' diyerek meydan okumuştur.

3.9. Meseller

Mesel, insanlar arasında kabul görüp yayılmış, teşbihe dayalı hikmetli ve kinayeli veciz sözlerdir. Çoğulu *emsâl*dir. Kur'an ilimlerinden Emsâlü'l-Kur'an, insan ruhunda iz bırakan ve hayranlık uyandıran biçimde özlü olarak ifade edilen ayetleri inceler. Kur'an'da bu kavram, darb-ı mesel tamlamasıyla kullanılmıştır.

Meseller, manaları somutlaştırmaya yarar. Çünkü o, duyu organlarının yardımı ile zihinde daha iyi yer eder. Ayrıca mesellerde amaç, gizli olanı açığa çıkarmak, görülmeyeni gözler önüne sermektir. Yine akılla kavranabilen soyut kavramların zihinde tutulması kolay değildir. Meseller bunların hafızada kalıcı hale gelmesine yardımcı olur. Kur'an-ı Kerim bu etkili ifade biçimine yer vermiştir.

Mesellerin büyük çoğunluğu başta tevhid olmak üzere itikadi konulardadır. Amelî ve ahlaki mesellere de yer verilmiştir.

Anlaşılması bakımından meseller iki gruba ayrılmıştır.

Birinci kısım açık mesellerdir. Geçimini ziraattan sağlayan halkın yaşadığı Medine'de inen Bakara suresi 261. ayeti buna örnektir. Ayette, helal mallarını ihlasla Allah (c.c.) yolunda harcamak, yüz taneli yedi başak bitiren bir tohum ekmeye benzetilmiştir. Hedef bu amelin, bire en az yedi yüz kat sevap kazandıracağını muhataplara kolayca anlatmaktır. Bir diğer hedef de insan hayatının kısalığının, bir fidenin çiçek açma, meyve verme ve kuruma aşamalarından geçerek rüzgarın önünde savrulan bitkiye benzetilmesidir.[36]

İkinci kısım ise gizli mesellerdir. Bunları kavramak, derin düşünmeyi gerektirir. **"Rabbinin izniyle güzel memleketin bitkisi güzel çıkar; kötü olan bitkiden ise faydasız bir bitkiden başka bir şey çıkmaz..."**[37] ayetindeki güzel toprak mümine, iyi mahsul de onun salih ameline; çorak toprak ise kâfire, kıt ve kötü ürün de onun kötü ameline benzetilmiştir. Kur'an'da farklı lafızla geldiği halde, halk arasında yaygın mesellerin mealine uyanlar da vardır. Bunun en canlı misalini, **"...Kim bir kötülük yaparsa onun cezasını görür..."**[38] ayetiyle ''Ne ekersen onu biçersin.'' atasözünün birbirine olan benzerliği oluşturur.

BİLGİ KUTUSU

Kur'an'da kıssaların en güzel olarak vurgulandığı kıssa Yusuf kıssasıdır. Kur'an-ı Kerim'de kıssaları anlatılan resuller içinde, hayatı, bir sure içerisinde ayrıntılarıyla muhataplara aktarılan tek peygamber Yusuf'tur (a.s.). Kıssada Yusuf'a (a.s.) karşı kardeşlerinin kıskançlığı ve Yusuf'u (a.s.) kuyuya atmaları, Yusuf ile Aziz'in karısı arasında geçen hadise, Yusuf'un (a.s.) hapse girmesi, kardeşleriyle karşılaşması, Mısır'a vezir olması, küçükken gördüğü rüyasının gerçekleşmiş olması, Hz. Yusuf'un (a.s.) göreve talip olması ve iktisadi sorunlara çözüm bulması gibi konulara yer verilmiştir.

ARAŞTIRALIM

Kur'an'da anlatılan aşağıdaki kıssaları araştırıp inceleyiniz.

Hz. Âdem-Şeytan kıssası: A'râf suresi, 11-26. ayetler,

Hz. Lokman kıssası: Lokman suresi, 12-19. ayetler,

Bir Mü'min kıssası: Mümin suresi, 38-46. ayetler.

36 bk. Kehf suresi, 45. ayet.
37 A'râf suresi, 58. ayet.
38 Nisâ suresi, 123. ayet.

YAZALIM

"And olsun ki, onların kıssalarında akıl sahipleri için ibret vardır. Kur'an uydurulabilecek bir söz değildir. Fakat kendinden öncekileri tasdik eden, her şeyi ayrı ayrı açıklayan ve inanan bir toplum için de bir yol gösterici ve bir rahmettir."

(Yûsuf suresi, 111. ayet)

Yukarıdaki ayeti okuyunuz ve Kur'an kıssalarının dikkat çeken özelliklerini yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

NOT EDELİM

Kur'an-ı Kerim'deki kıssalardan bazıları şu şekilde sıralanabilir:

- Hz. Âdem (a.s.) ile melekler ve şeytan,
- Hz. Âdem ile Hz. Havva,
- Hz. Âdem ve oğulları,
- Lokman'ın (a.s.) oğluna yaptığı öğütler,
- Hz. Yusuf'un (a.s.) kıssası,
- Hz. Musa'ın (a.s.) peygamberliğinden evvelki hayatı, risaleti, mücizeleri, Firavun ile mücadelesi,
- İsrail oğullarını Mısırdan çıkarması,
- Hz. Süleyman (a.s.) ve Sebe Melikesi Belkıs,
- Hz. İsa'nın (a.s.) doğumu, nübüvveti, sofrası,
  - Zülkarneyn,
  - Ashab-ı Kehf …

3.10. Kıssalar

Sözlükte kıssa, birinin izini sürerek arkasından gitmek ve bir sözü birine açıklamak demektir. Kıssa sözcüğünün hikâye anlamında olmadığına dikkat etmek gerekir. Kur'an kıssaları, ibret alınmak üzere anlatılan, tarihî gerçeklik ve doğruluk niteliği taşıyan olaylardır.

Bir terim olarak kıssa, geçmiş kavimlere ait olaylar üzerinde dikkatleri yoğunlaştırarak insanı ders almak üzere derin tefekküre yönelten bir olgudur. Kur'an insanı eğitirken anlatım üslubunu zenginleştiren ve soyut gerçeklerin anlaşılmasını kolaylaştıran kıssaları bir metot olarak çok kullanmıştır.

Bütün kıssalarda tema, Allah (c.c.) merkezlidir ve bütün Peygamberlerin İslam'ı tebliğ ettiğini bildirmektedir. Kıssalar, geçmişten ders almak isteyenlere öğüt verirler. Öte yandan onların bir gayesi de Hz. Muhammed'in (s.a.v.) nübüvvetini ispat etmektir. Çünkü Peygamberimiz bu kıssaları okumadığı, tahsil etmediği halde onları doğru bir tarzda anlatması vahiy yoluyla aldığının bir delilidir.

Kıssalar iç ve dış dünyasında buhrana düşen insanlara kurtuluş yollarını göstermeyi ve yeri geldikçe onları teselli etmeyi hedef alır. Yûsuf suresindeki kıssa ile vefa, sadakat, pişmanlık, yardımlaşma, çözüm, siyaset, adalet gibi ahlaki hususlar anlatılır. Bu nedenle kıssalar Peygamberimiz ve müminlere meşakkatlere direnmelerini telkin eder ve onları teselli eder. Müminleri imanda sebat etmeye ve kendilerine güvenmeye yönlendirir. Allah'ın (c.c.) mü'minlere olan lütuf ve bağışını, müstehak olanlara cezasını canlı tablolar hâlinde açıklar.

Kıssalar tarihî gerçeklerdir. İnsana, tarihî olaylar üzerinden dinî bilinç kazandırır. Kur'an kıssaların ibretlik, ahlaki ve eğitici yönlerini taze tutar. O, kıssayı hangi maksatla zikretmek istiyorsa olayın sadece o kadarını verir. Kıssalar arasında, önceki peygamber ve milletlere dair kıssalar daha fazladır. Anlatım tarzı bakımından Kur'an kıssaları, Hz. Yusuf'un (a.s.) rüyası gibi okuyucuyu meraklandıran bir girişle başlamıştır. Önemli sahnelerde temsili anlatım tercih edilmiş; olaylar, canlı ve hareketli tasvirlerle anlatılmıştır.

Mekkî surelerin kıssaları sert ve özlü üslupla verilmiştir. Medenî surelerin kıssalarında ise geniş açıklama ve yumuşak ifadeler hâkimdir.

Kur'an-ı Kerim bazı kıssaları önemlerine binaen tekrar ederek kalplerde yer etmesini amaçlamıştır. Böylece dinin tebliği farklı üsluplarla tekrarlanmış ve Kur'an'ın belagati ortaya konulmuştur.

3.11. Mecazlar ve Deyimler

Mecaz, sözlükte yürüyerek geçmek ve yol katetmek demektir. Bir terim olarak mecaz, bir sözü, bir karine ve bir alakanın varlığı sebebiyle gerçek anlamı dışında başka bir manada kullanmaktır. Karineden maksat mecaz anlamı gerektiren delil ve işaretin bulunmasıdır. Alaka ise sözün hakiki mealiyle mecazi anlamı arasında olan irtibattır.

Mesela bir ayette **"Onlar hidayete karşılık dalaleti satın aldılar. Ancak onların bu ticareti kazanmamıştır..."**[39] buyrulur. Burada mecaz vardır. Çünkü onların bu ticareti kazanmamıştır sözü, esasen "Onlar bu ticaretlerinde kazanmamıştır." demektir. Karine ise aklen ticaretin kendi başına kazanmasının imkansız olmasıdır. Bu tür mecaza akli mecaz denir. Başka bir ayette de **"...O münafıklar ölüm korkusundan parmaklarını kulaklarına tıkarlar..."**[40] buyrulur. Bunda da mecaz vardır. Çünkü parmakların bütününün kulağa sokulması mümkün değildir. Parmak uçlarını kulaklarına tıkarlar demektir. Bu ifadede ''zikru'l-küll ve iradetü'l-cüz'' (bütünü söyleyip bir parçayı kastetme) adı verilen tarz vardır. Cüzün zikredilip bütünün kastedilmesi şeklinde de mecaz vardır. Bir başka örnek, Beled suresi 13. ayette geçen [فَكُّ رَقَبَةٍ] terkibidir. Buradaki "kölenin boynunun azat edilmesi" deyimi; kölenin şahsının azat edilmesi demektir. Burada cüz zikredilip bütün kastedilmiştir. Bu çeşit mecazlara lügavî mecaz denir.

Kur'an ayetlerindeki deyimler de ayrıcalıklı bir anlatım tarzıdır. Bunların Türkçedeki karşılıklarının bulunmasında dikkatli olmak gerekir. Mesela [وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ وَالْمَسْكَنَةُ] ayetindeki *duribet aleyhim* tabirinin, **"...Üzerlerine alçaklık ve yoksulluk damgası vuruldu..."**[41] şeklinde lafzen tercüme edilmesi çok defa maksadı vermez. Oysa deyim olarak "zillete ve fakr u zarurete düçar olmak", veya "zillet ve hakarete maruz kalmak" şeklinde ifade edilmesi demektir. Bu durum kadim tefsirlerde, gayet net bir biçimde izah edilmiştir.

Mütercim, çeviri yaparken Arapça ve Türkçenin bütün inceliklerine nüfuz edebilmelidir. Bu çerçevede her iki dilde de kullanılan mecazi ifadelere ve deyimlere, atasözlerine ve terimlere tam anlamıyla vakıf olmalı, söz konusu ifadelerin kesiştiği ve ayrıştığı noktaları bilmelidir. Mesela "hammalete'l hatab"ın[42] "odun hamalı" diye tercüme edilmesi maksadı anlatmaz. Fakat bir deyim olarak düşünülüp "iğrenç söylentilerin taşıyıcısı kadın" veya "laf taşıyıp, kovuculuk yapan dedikoducu kadın" diye anlaşılması ve aktarılması mealini karşılar.

39 Bakara suresi, 16. ayet.
40 Bakara suresi, 19. ayet.
41 Bakara suresi, 61. ayet.
42 bk. Tebbet suresi, 4. ayet.

DEĞERLENDİRELİM

1. **"…insanların dalga dalga Allah'ın dinine girmekte olduklarını gördüğünde…"**
(Nasr suresi, 2. ayet)

2. **"Şüphesiz, yeryüzünde yürüyen canlıların Allah katında en kötüsü, akıllarını kullanmayan (gerçeği görmeyen) sağırlar ve dilsizlerdir."**
(Enfâl suresi, 22. ayet)

3. **"Kim bu dünyada körlük ettiyse ahirette de kördür, yolunu daha da şaşırmıştır."**
(İsrâ suresi, 72. ayet)

Bu ayetleri hakikat ve mecaz açısından değerlendiriniz.

BİLGİ KUTUSU

Mecaz dilimizde de aynı manada kullanılmaktadır. Mecazın karşıtı hakikattir. Hakikat kendi yerinde duran, sabit olan nesne, doğru inanç ve maksada uygun düşen söz demektir.

Mecaz ve hakikat, her dilin vazgeçilmez ifade zenginliklerindendir. Diller, tatlılık ve çekiciliğini biraz da bu ifade tarzıyla kazanmaktadır. İlahî bilgileri insan diliyle ulaştıran Kur'an-ı Kerim'in, bu dilin inceliklerini kullanması doğaldır. Bu yüzden Kur'an, anlatımında da teşbih, temsil, kinaye gibi edebî sanatlardan birisi olan mecazı da kullanmıştır.

4. Tefsirden Tefekküre

4.1. Fîl Suresi ve Tefsiri

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِاَصْحَابِ الْفِيلِ ۝١ اَلَمْ يَجْعَلْ
كَيْدَهُمْ فِي تَضْلِيلٍ ۝٢ وَاَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا اَبَابِيلَ ۝٣ تَرْمِيهِمْ
بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ ۝٤ فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَاْكُولٍ ۝٥

Rahmân ve Rahîm olan Allah´ın adıyla.
1. Rabbinin fil sahiplerine ne yaptığını bilmez misin?
2. Onların kötü planlarını boşa çıkarmadı mı?
3. Üzerlerine sürüler halinde kuşlar gönderdi.
4. Onlar gökten taş yağdırıyorlardı.
5. Ve böylece onları yenmiş ekin yaprakları gibi yaptı.

NOT EDELİM

Surenin "Görmedin mi?" diye başlaması, "Bilmiyor musun?" anlamında bir mecazdır. Çünkü olay Mekke halkı tarafından görülmüşçesine canlı, taze ve gerçektir.

(Râzî, Mefâtîhu'l-Gayb, C 23, s. 414)

Kur'an-ı Kerim'deki konular çok çeşitli mesellerle insanlara anlatımıştır.

İLKELER ÇIKARALIM

Fîl suresinden çıkarılabilecek mesajları aşağıda bırakılan boşluğa yazınız.

.....

.....

.....

.....

Fîl suresi, adını ilk ayetinde geçen *Fîl* kelimesinden alır. Mekke'de inmiş olup ayet sayısı beştir. Nüzul sırası on dokuz, mushaftaki sırası ise yüz beştir. Sure Kâbe'ye saldıran ordunun olağan dışı bir şekilde hezimete uğratıldığını ve helak edildiğini anlatır.

Miladi 570 yılında Habeşistan yönetimindeki Yemen Valisi Ebrehe, Yemen'in San'a şehrinde bir kilise yaptırıp her yıl Mekke'de Kâbe'yi ziyaret eden Arap hacıları oraya yönlendirmek istedi. Yaptırdığı kiliseye karşı yapılan bir hakareti bahane ederek Kabe'yi yıkmaya yemin etti. On iki filin de bulunduğu yaklaşık altmış bin kişilik orduyla Peygamberimizin doğumundan iki ay kadar önce Mekke'ye doğru yola çıktı. Ordunun önündeki büyük fil nedeniyle bu olay Fil Olayı, yıl da Fil Yılı diye anıldı. Mekkeliler bu olayı tarih başlangıcı olarak kullanmışlardır. Bu olaydan sonra Kureyş'e ''Ehlullah'' denilmiştir.

﴿ اَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِاَصْحَابِ الْفِيلِ ۝١ ﴾

Ey Peygamber, olayı gören insanların varlığı ve anlattıklarıyla fil ordusuna Rabbinin ne yaptığını gözle görür gibi kesin bir bilgi ile bilmedin mi? Başka bir deyişle, sen ve diğer insanlar bu olayı kesin olarak biliyorsunuz.

﴿ اَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضْلِيلٍ ۝٢ ﴾

Keyd, gizlice hile yapmak, aldatmak, tuzak kurmak demektir. Ayet, Ebrehe ve yandaşlarının Kâbe'yi yıkmaya

yönelik kötü niyet ve haince kurdukları hile ve tuzaklarının boşa çıktığını hatta yok olmalarına vesile olduğunu ifade eder.

﴿ وَاَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا اَبَابِيلَ ۙ ٣ تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ ۖ ٤ فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَاْكُولٍ ٥ ﴾

Ebabil; sürü sürü, küme küme, peş peşe gelen kuşlar demektir. Siccîl; birinci kat semâ, katı, sert ve taşlaşmış çamur, balçıktan pişirilmiş taş anlamlarına gelir. Asf ise ekin anlamına gelir. Yüce Allah'ın, özel olarak yaratmış olduğu kuş sürüleri, gökten taşları bırakıyordu. O taşlar, Ebrehe ordusundan kimin başına isabet ederse onu hemen öldürüyordu. Öyle ki üzerilerine yağan taşlar sebebiyle bu insanlar haşereler tarafından "yenilip çiğnenmiş ekin" gibi delik deşik bir şekle dönüşmüştü. Böylece sürüler halinde gelen kuşlar, Ebrehe ordusunu yok etmiştir. Abdullah b. Abbas, Ebu Talib'in kızı Ümmü Hânî'nin evinde, kuşların attığı bu taşlardan zafer boncuğu gibi kırmızı çizgili olan bir tanesini gördüğünü söyler. Mekkeliler tarafından bilinen ve Kur'an'ın aktarımıyla da tüm insanlık tarafından öğrenilen Fil olayında bazı mesajlar vardır:

* Allah'ın (c.c.) gücü sınırsızdır, hakimiyet Allah'ındır (c.c.).
* Allah (c.c.) bildiğimiz ve bilemediğimiz pek çok şekilde yardım eder.
* Zalimlerden intikam alır.

Bu şekilde verilen ibretlerden, hem o dönemi daha iyi anlayabilir hem de günümüzde Allah'ın yardımını fark edebiliriz.[43]

NOT EDELİM

Asf, esasında eğip bükmek, kırıp dökmek mânâlarıyla ilgili olarak mastar ve isim olan bir kelimedir. Burada "yapraklı tane" Rahmân suresi, 12. âyetinde olduğu gibi isim olduğu bellidir. Tefsirciler bunun ekin yaprağı demek olduğunu söyleyerek birkaç vecih zikretmişlerdir:

1- Hasattan sonra tarlada kalan, rüzgar önünde savrulan ve hayvanlar tarafından yenen ekin yaprağı döküntüsü.

2- Kırılıp savrulan saman.

3- Başak çıkmadan önceki taze yapraklar.

(Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, C 10, s. 400)

43 Râzî, Mefâtîhu'l-Gayb, C 32, s. 97.

4.2. Kureyş Suresi ve Tefsiri

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

لِإِيلَافِ قُرَيْشٍ ۝١ إِيلَافِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ ۝٢ فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هٰذَا الْبَيْتِ ۝٣ الَّذِي أَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَآمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ ۝٤

Rahmân ve Rahîm olan Allah´ın adıyla.
1. Kureyş'e alıştırılıp kolaylaştırıldığı için.
2. Evet, kış ve yaz seyahatleri onlara kolaylaştırıldığı için.
3. Onun için bu Beyt'in (Kabe'nin) Rabbine kulluk etsinler!
4. Ki (O) kendilerini açlıktan doyurmuş ve onları her çeşit korkudan emin kılmıştır.

DEĞERLENDİRELİM

Yüce Allah'ın özelde Kureyş'e genelde ise tüm insanlığa sunmuş olduğu kolaylıkları, içinde yaşadığınız coğrafya bağlamında değerlendiriniz.

Sure adını ilk ayetinde geçen Kureyş kelimesinden alır. Toplam dört ayet olup nüzul sırası yirmi dokuz, mushaftaki sırası ise yüz altıdır. Sure Mekkîdir. Tîn suresinden sonra nazil olmuştur.

﴿ لِإِيلَافِ قُرَيْشٍ ۝١ إِيلَافِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ ۝٢ ﴾

Îlâf kolaylaştırmak, yönelmek, ülfet ettirmek ve alışkanlık anlamlarına gelir.

Kureyş, Hz. Peygamber'in mensup olduğu ve Kur'an'da da adı geçen büyük kabiledir.

Gasp, soygun ve saldırıların yoğun olduğu bir toplumda, Ebrehe ordusu mucizevi bir şekilde Yüce Allah tarafından helak edilmiştir. Bu durum Mekke'nin idaresini elinde bulundurmaları sebebiyle Kureyşlilere ve diğer insanlara da bir güven içerisinde ve dokunulmazlık algısı sağlamıştır. Bu sayede rahatlıkla güven içerisinde, ticari ve diğer seferlere çıkabiliyorlar, kazanabiliyorlardı. Peygamberimiz onlara bunun Yüce Allah'ın ikramı olduğunu bildirmişti. Bu *îlaf* yani (iyi geçim ve muvaffak olma) nimetinin Allah'tan (c.c.) olduğunun farkında olup putlara değil yalnız Allah'a (c.c.) kulluk etmeleri istenmiştir.

Kureyşliler, yaz ve kış diledikleri yerlere yolculuk etmede kolaylık ve başarıya ulaşmışlardı. Onlar, Kabe'nin bakımını üstlendiği için diğer kabileler arasında saygın bir yere sahipti. Fil olayından sonra Kâbe'nin önemi ve buna paralel olarak onların itibarı da artmıştı. Bu yüzden çevre kabileler onlara hürmet eder ve hiç dokunmazdı. Mekke, tarım ve hayvancılığa elverişli olmadığı için onlar, kışın Yemen'in ılık bölgelerine, yazın da Suriye'nin serin yaylalarına güvenle ulaşır, ticaret yaparlardı. Ayette, işte bu seyahatlerin onlara kolaylaştırıldığı ve güvenli kılındığı ifade edilmektedir.

"Bu Beyt'in (Kâbe'nin) Rabbine kulluk etsinler." (Kureyş suresi, 3. ayet)

İLKELER ÇIKARALIM

Kureyş suresinin tefsirini okuyarak çıkardığınız mesajları aşağıdaki boşluklara yazınız.

.....

.....

.....

﴿ فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هٰذَا الْبَيْتِ ۝٣ ﴾

Bütün bu imkânların Allah (c.c.) tarafından olduğu düşünüldüğünde surede geçen ‘‘Öyleyse bu evin, Kabe’nin Rabbine kulluk etsinler!” çağrısı daha iyi anlaşılmaktadır.

﴿ اَلَّذِيٓ اَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَّاٰمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ ۝٤ ﴾

Yüce Allah onları kıtlık ve açlıktan kurtarmıştır. Verilen akıl ve diğer yeteneklerle bütün bu ikramların Allah’tan (c.c.) olduğunun farkına varabilirler. Müşriklerin, Peygamberimizin dediklerini kabul ederek tek olan Allah’a (c.c.) kul olmaları ve Kâbe’de sergiledikleri putları kaldırmaları gerekir.[44]

4.3. Hucurat Suresi 10-12. Ayetler ve Tefsiri

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ اِخْوَةٌ فَاَصْلِحُوا بَيْنَ اَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ۝١٠ يٰٓاَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا
لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ عَسٰٓى اَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ وَلَا نِسَٓاءٌ مِنْ نِسَٓاءٍ عَسٰٓى اَنْ يَكُنَّ خَيْرًا مِنْهُنَّ
وَلَا تَلْمِزُٓوا اَنْفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِالْاَلْقَابِ بِئْسَ الِاسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْاِيمَانِ وَمَنْ لَمْ يَتُبْ فَاُولٰٓئِكَ
هُمُ الظَّالِمُونَ ۝١١ يٰٓاَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِنَ الظَّنِّ اِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ اِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَبْ
بَعْضُكُمْ بَعْضًا اَيُحِبُّ اَحَدُكُمْ اَنْ يَاْكُلَ لَحْمَ اَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ تَوَّابٌ رَحِيمٌ ۝١٢

Rahmân ve Rahîm olan Allah´ın adıyla.

10. Mü’minler ancak kardeştirler. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin. Allah’a karşı gelmekten sakının ki size merhamet edilsin.
11. Ey iman edenler! Bir topluluk bir diğerini alaya almasın. Belki onlar kendilerinden daha iyidirler. Kadınlar da diğer kadınları alaya almasın. Belki onlar kendilerinden daha iyidirler.
12. Birbirinizi karalamayın, birbirinizi (kötü) lakaplarla çağırmayın. İmandan sonra fasıklık ne kötü bir namdır! Kim de tövbe etmezse, işte onlar zâlimlerin ta kendileridir. Birbirinizin gıybetini yapmayın. Herhangi biriniz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz! Allah’a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah tövbeyi çok kabul edendir, çok merhamet edendir.

Bu ayetler, yeryüzündeki tüm Müslümanların evrensel bir ailenin bireyleri gibi olduklarını ve birbirlerine öz kardeşmiş gibi dürüst ve samimi davranmaları gerektiğini bildirir. Aralarındaki bu kardeşlik anlayışının hiçbir dinde ve düşüncede örneği yoktur. Müslümanlar, her konuda olduğu gibi din kardeşlerinin arasını bulmada da adil ve duyarlı olurlar. Bu konuda yanlış yapmaktan pek sakınırlar.

44 Râzî, Mefâtîhu'l-Gayb, C 23, s. 428; Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, C 9, s. 163; Heyet, Kur’an Yolu, C 5, s. 694.

BİLGİ KUTUSU

Allah (c.c.), Peygamber ve mü'minler hakkında hüsnüzan beslemek ahlakın ve imanın bir gereğidir.

NOT EDELİM

"Ey insanlar! Şüphe yok ki, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerli olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdâr olandır."

(Hucurat Suresi, 13. ayet)

"Mü'minler birbirlerini sevmekte, birbirlerine acımakta ve birbirlerini korumakta bir vücudun uzuvlarına benzerler..."
(Buharî, Edeb, 27; Müslim, Birr, 66)

Müslüman bir kimse başka Müslümanı, Müslüman bir gurup, diğer bir gurubu hakir görüp onunla alay etmemelidir. Ebu Said el-Hudri ve Ebu Hureyre'nin anlattığına göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *"Bir kimse için, bir Müslüman kardeşini hakir görmek kadar büyük bir kötülük yoktur."* [45]. Buradaki alay etmek sözüyle, sadece sözle yapılan alay değil, bir kimsenin rahatsız edici bir şekilde taklidini yapmak; sözleri, davranışları, tipi, giyimi ile eğlenmek veya bunlarda bir kusur, ayıp bulup başkalarının dikkatini çekmek şeklindeki tüm davranışlar kastedilmektedir.

Bu ayetlerin indirilme nedeni şöyle açıklanmaktadır: Bir rivayete göre Beni Temim kabilesinden gelen temsilciler; İslam'a ilk girenlerden Ammar, Habbab, Bilal, Süheyb, Salim (r.a.h.) gibi fakirleri alaya alıp onların hallerine gülmüşlerdi. O nedenle bu ayetler inmiştir. Ayrıca Hz. Safiye (r.a.) hakkında bazı kadınlar, "Yahudi kızı Yahudi" diye dedikodu yapmışlardı. Safiye üzülerek olup bitenleri Hz. Peygamber'e anlattı. Hz. Peygamber ona, *"Üzülme ve sen onlara atam Harun'dur, amcam Musa'dır, kocam da Muhammed'dir dersin."* buyurarak onu teselli etti.[46]

Ayette başkasını gücüne gidecek bir lakab ile çağırma yasaklanıyor. Söz gelimi bir kimseye fasık ve münafık diye hitap etmek; topal, *a'mâ* ve tek gözlü olan özürlü kimselere buna göre isim takmak; bir kimseye kendisinde, anne, baba veya ailesinde bulunan bir ayıbı dolayısıyla lakab takmak ya da yeni müslüman olmuş birine önceki dinine dayanarak bir ad vermek veyahut bir gruba, bir aileye, bir kabile ve sülaleye kendilerinde bulunan bir kusuru ortaya çıkaran bir isim takmak yasaklanmaktadır. Ancak hakaret ve kötülük kastedilmeksizin bir kimseyi tanıtmak için gerektiğinde kambur, topal vb. lakaplarla anmak yasak değildir.

Bu ayette kişi fazlaca zanda bulunmaktan ve her tahmin ettiğine tabi olmaktan menedilmiştir. Bunun sebebi olarak da zannın bir kısmının günah olması gösterilmiştir.

Suizan gerçekte günah olan zandır. Kişinin başka birine sebepsiz yere suizan beslemesi veya başkaları ile ilgili kanaat ve görüşlerinde daima suizanı ön plana alması yasaktır. Aynı şekilde dış görünüşleri ve hareketleri temiz ve iyi bir insan olduğunu gösteren kişilere suizan beslemek de yanlıştır.

Ayette (güvenlik araştırması gibi meşru bir sebep olmadan) insanların sırlarını, gizli yönlerini araştırmayın, birbirinizin kusurlarını soruşturmayın, başkalarının hal ve hareketlerini araştırmayın, denilmektedir. Bu hareketler ister suizandan dolayı

45 Müslim, Birr, 32; Ebû Dâvûd, Edeb, 35; Tirmizî, Birr, 18.
46 Tirmizî, Menâkib, 3892; Kurtubî, el-Câmi li Ahkâmi'l Kur'ân, C 16, s. 336; Elmalı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, C 7, s. 204.

yapılsın, ister kötü niyetle birine zarar vermek için yapılsın veya sadece kendi merakını gidermek için yapılsın, her durumda da dinin yasakladığı tecessüstür. İki kişinin konuşmasına kulak kabartmak, komşuların evlerinin içini merak etmek, çeşitli yollarla başkalarının aile hayatını veya onların şahsi sır ve davranışlarını bir gerek olmadan araştırmak dinen yasaktır ve bu birçok kötülüğe kaynaklık eder. Müslim, Ebu Davud, Tirmizi, Nesâî ve diğer muhaddislerin naklettiği, Hz. Ebu Hureyre'nin (r.a.) rivayet ettiği hadisi şerifte Peygamberimiz gıybeti şöyle tarif etmiştir: *"Birinin, herhangi bir kimsenin arkasından, duyduğu zaman hoşuna gitmeyeceği sözler söylemesidir."* Bu tarif bizzat Peygamberimiz tarafından yapılmıştır. "Adamın biri Hz. Peygamber'e *'Gıybet nedir?'* diye sordu. O da 'İşittiğin zaman hoşuna gitmeyecek şekilde kişi hakkında konuşmandır.' buyurdu. Adam *'Ya sözüm doğru ise!'* deyince Peygamberimiz, *'Eğer sözün yanlışsa, o zaten iftiradır.'* buyurdu."[47]

Tefsir Usûlü ile İlgili Bazı Örnek Çalışmalar:

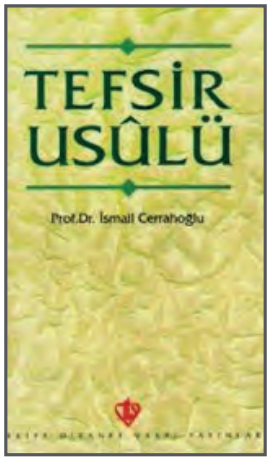

İsmail Cerrahoğlu: Tefsir Usûlü

1932 yılında doğan İsmail Cerrahoğlu, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk tefsir profesörüdür. Tefsir ilmi ile ilgili birçok kitap yazmıştır. Bunlardan birisi de Tefsir Usulü'dür ve alanında yazılan ilk eserdir.

Tefsir Usûlü, Kur'an-ı Kerim'deki ayetlerin nasıl anlaşılması gerektiğini anlatır ve tefsir ilmine yardımcı olacak önemli noktaları inceler. Kitap şu üç bölümden oluşur: Kur'an tarihi, Kur'ani ilimler ve Tefsir Tarihi.

Kur'an-ı Kerim'deki ayetlerin hepsi aynı açıklıkta olmadığı için onda mevcut olan sanatların ve sırların çözülmesi gerekir. Bu işi de halletmeyi Tefsir Usûlü ilmi üzerine almıştır. Kur'an tarihi, Kur'ani ilimler ve Tefsir Tarihi olmak üzere üç bölümde takdim edilen bu eser, tefsir ilmine yardımcı olacak en mühim hususları ele alması bakımından önem taşımaktadır.

Muhsin Demirci: Tefsir Usûlü

Kitap dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde tefsir usulü kaynakları tanıtılmaktadır. İkinci bölümde, Kur'an'ın tarihi incelenmektedir. Üçüncü bölümde, Kur'an ilimlerinden bahsedilmektedir. Dördüncü bölüm ise tefsir tarihinden bahseder. Bilindiği gibi Kur'an İslam'ın inanç, ibadet ve ahlak esaslarının yan sıra, dünya ve ahiretle ilgili diğer konularda da aşkın ilkeler koyan yüce bir kitaptır. Bu yüzdendir ki, Müslümanlar onun telkin ettiği yüksek idealleri kendilerine rehber edinmişler ve hikmet dolu ifadelerini inceleme konusunda olağanüstü bir gayret ve titizlik göstermişlerdir. Hz. Peygamber ile başlayan bu gayretler, sahabeden tâbiîne ve onlardan da daha sonraki nesillere intikal ederek zamanımıza kadar gelmiştir.

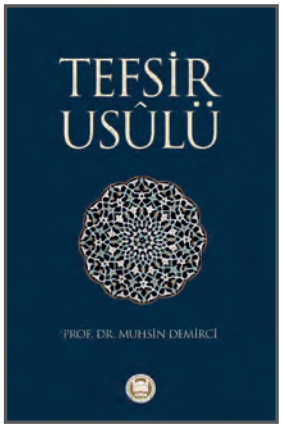

47 Müslim, Birr, 70; Tirmizî, Birr, 23.

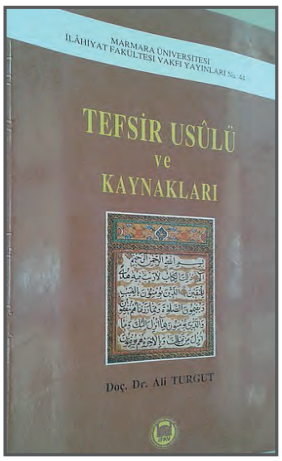

Ali Turgut: Tefsir Usûlü ve Kaynakları

İstanbul'da 1991'de basılıp Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı tarafından 30 numaralı ilmi eserler serisiyle yayımlanmıştır. Fihristlerle beraber 360 sayfadan meydana gelen eser dört ana bölümden oluşur.

Girişten sonra yer alan birinci bölüm, tefsir usulü kaynaklarına dairdir. İkinci bölüm Kur'ân tarihine ayrılmıştır. Kur'ân ilimlerine dair olan kitabın üçüncü bölümünde şu konulara yer verilmiştir: Mushaf ve kıraat bilgisine ilişkin çalışmalar ve Kur'ân ilimleriyle ilgili çalışmalar. Kitabın dördüncü bölümü tefsir tarihine ayrılmıştır. Bu bölümde tefsir çeşitleri ve tefsir hareketleri incelenmiştir.

İsmail Çalışkan: Tefsir Usûlü

Kitabın konusu tefsir usûlünün ne olduğunu anlatmaktır. Hedefi ise anlama ve yorumlamaya esas olacak tefsir teorisini, metodolojiyi ortaya koymaktır. Bunu yaparken tefsir usûlüne yardımcı olması bakımından kısaca Kur'an tarihi, tefsir usûlünün öncüsü durumundaki ulûmu'l-Kur'ân ve diğer çalışmalara değinilerek, bu süreçte tefsir usûlünün nasıl ortaya çıktığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu bilgiler Kur'an'ı anlamak ve tefsir etmek için vazgeçilmez değere sahiptir. Ondan sonra, anlama ve yorumlamada takip edilecek sisteme geçilir. Son olarak da Kur'an'ı anlama ve yorumlamanın esasları diyebileceğimiz sistem, metodoloji anlatılmıştır.

اَلْاِتْقَانُ فِى عُلُومِ الْقُرْاٰن

Suyutî: el-İtkân

Konular işlenirken önce aynı konuda eseri bulunan müellif ve eserleri zikredilerek değerlendirilmiş, ilgili meseleler âyet ve hadisler ışığında, bunlarda yoksa âlimlerin sözlerinden deliller getirilerek çözümlenmiş, faydalanılan kitaplardan özet metinler aktarılmıştır. Farklı görüşler nakledildikten sonra müellif kendi görüşünü ortaya koymuş, haberlerin kaynak ve isnadını belirtmiştir. Hadisler senetleriyle verilmiş, sıhhatleri üzerindeki değerlendirme ise araştırmacıya bırakılmıştır (Abdülhafîz Fergalî el-Karnî, s. 112).

Süyûtî, tefsiri derinleştiği ilimlerin başında saydığı gibi benzerlerinin yazılmadığını iddia ettiği eserlerinden ilk altısı da Kur'an ilimlerine dairdir. Bu alanda en çok eser veren âlimlerden olan Süyûtî, eserlerinin tefsirde okuyucusunu başka bir esere ihtiyaç duymayacak şekilde bir bütünlük oluşturduğu kanaatindedir.

Süyûtî'nin el-İtkân'ı ve Tefsîrü'l-Celâleyn'i günümüze kadar tefsir öğretimi ve araştırmalarında en çok başvurulan kaynaklar arasında yer aldığı gibi müfessirlerin biyografilerine dair eseri de bu literatürün öncüsü durumundadır. Dağınık şekilde bulunan bilgileri Kur'an ilimlerinde olgunluk dönemini temsil eden eserlerinde derli toplu halde bir araya getirmesi ve çoğunlukla bu bilgilerin kaynağına işaret etmesi araştırmacılara kolaylık sağlamıştır (Hüsnü'l-Muhâdara, I, 336-338; et-Tehaddüs, s. 105).

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

Cevaplayalım

1. Tefsir ilminin tanımını yapınız.

2. Tefsir ve Tevilin temel farkını nedir?

3. Meallerde görülen farklılıkları yazınız.

4. Kur'an'ın tam bir tercümesi yapılabilir mi? Açıklayınız.

5. Kur'an'ın tercümesine neden meal denir? Açıklayınız.

B. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruların doğru seçeneklerini işaretleyiniz.

6. Aşağıdaki hükümlerden hangisi sebeb-i nüzul ile ilgili doğru bir ifadedir?

A) Esbab-ı nüzul, hadis kitaplarında yer almamıştır.

B) Esbab-ı nüzul hakkında Mekke Devrinde az, Medine Döneminde çok bilgi vardır.

C) Esbab-ı nüzul Kur'an'da yer almıştır.

D) Kur'an-ı Kerim'in büyük bölümü, soru ve sebep üzerine nazil olmuştur.

E) Esbab-ı nüzulü bilmek, ayetlerin doğru anlaşılmasına yardım eder.

7. Kur'an-ı Kerim'de başka bir dil veya lehçelerden alınan bazı kelimelerin bilinmesini konu edinen ilim dalı aşağıdakilerden hangisidir?

A) Müşkilu'l-Kur'an

B) Garîbu'l-Kur'an

C) Müteşâbihu'l-Kur'an

D) Mübhemü'l-Kur'an

E) Meani'l-Kur'an

8. Kur'an-ı Kerim'in kısa açıklamalarla başka bir dile çevrilmesine ne denir?

A) Tefsiri tercüme B) Tevil C) Lafzi tercüme D) Tefsir E) Yorum

9. Tefsir ilmi varlıkların yaratılışı ve evrenin düzeni ile ilgili ayetleri açıklarken hangi bilim dallarıyla ortak çalışır?

A) Psikoloji

B) Tarih

C) Dilbilimleri

D) Fen bilimleri

E) Kelam

10. Tefsire olan ihtiyacın sebepleri aşağıdakilerden hangisi olamaz?

A) Kur'an'ın tefsirinin Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ahirete irtihal etmesi ile başlaması

B) Ayetlerin doğru anlaşılması için ayetlerdeki kelime ve kavramların tahlili

C) Kur'an'da mecaz, kinaye, teşbih gibi edebi sanatların anlaşılma ihtiyacı

D) Güneş, Ay gibi gök cisimleri, göklerin ve yerin yaratılması, alemin ve dünyanın düzenini anlama

E) Kur'an'ın evrensel mesajını diğer insanlara ulaştırmak

C. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere doğru sözcüğü/sözcükleri yazınız.

Boşlukları Dolduralım		
	Hz. Peygamber **tevil** **hadis ilmi** **dil ilimleri** **İslam tarihi** **tercüme**	**11.** Hz. Peygamber'in Kur'an'ı açıklayıcı söz ve davranışlarını inceleyen ilim dalı .....
		12. Tefsir ilmi, kıssalarda verilen bazı tarihi bilgilerin doğru anlaşılması için ..... den faydalanır.
		13. Bir ayetin asıl anlamına ulaşmak için muhtemel anlamlarından birini tercih edip yorumlamaya ..... denir.
		14. Tefsir ilmi, Kur'an lafızlarının anlamları ve kullanımlarını açıklamak için .... faydalanır.

D. Aşağıdaki cümlelerin başına ifade doğru ise (D), yanlış ise (Y) yazınız.

(.....)	**15.** Alay etmek ve kötü lakap takmak ahlaki bir zaafiyet değildir.
(.....)	**16.** "Siccîl"; taşlaşmış çamur, pişkin tuğla demektir. O taşlar, Ebrehe ordusundan kimin başına isabet ederse onu hemen öldürüyordu. Sürüler halinde gelen kuşlar, Ebrehe ordusunun üzerine pişmiş taşlar atarak onları yok etmiştir.
(.....)	**17.** Vücuh ve nezair ilmi dikkate alınmadığında söz konusu kelimelerin yer aldığı ayetlerin manalarını doğru bir şekilde anlamak mümkün olabilir.
(.....)	**18.** Tefsir yapmada gerekli olan "Ulumu'l-Kur'an" bilgilerini dikkate almamak doğru bir yöntemdir.
(.....)	**19.** İnsanların dünya ve ahiret mutluluğunu gaye edinen Kur'an-ı Kerim, itikadi, ahlaki ve hukuki alanlarda insanlığa yol gösteren bilgi ve ölçüler sunar.